

Geopolitička strategija Kraljevine Saudijske Arabije

Šijanski, Robert

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:080740>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Robert Šijanski

Geopolitička strategija Kraljevine Saudijske Arabije

Diplomski rad

**Zagreb
2020.**

Robert Šijanski

Geopolitička strategija Kraljevine Saudijske Arabije

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

**Zagreb
2020.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija*; smjer: *Geografski informacijski sustavi* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Jelene Lončar

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Geopolitička strategija Kraljevine Saudijske Arabije

Robert Šijanski

Izvadak: Tema ovog diplomskog rada je geopolitička strategija Saudijske Arabije u suvremenom svijetu. Bavi se utjecajem kojeg saudijsko kraljevstvo dobiva širenjem vehabizma te kakve posljedice to ostavlja na Bliski istok i ostatak svijeta. U radu će se analizirati savezništvo između Saudijske Arabije i Sjedinjenih Američkih Država koje je u prošlosti bilo okarakterizirano kao „nafta u zamjenu za sigurnost“. Budući da se smanjila ovisnost Sjedinjenih Američkih Država o nafti, promijenio se i odnos između te dvije države. Danas je taj odnos okarakteriziran kao „preklapanje interesa“, vidljivih u odnosu koje te dvije države imaju prema Iranu koji želi zauzeti dominantnu poziciju na Bliskom istoku. Uz analizu geopolitičkih odnosa Saudijske Arabije, Sjedinjenih Američkih Država i Irana, u radu će se analizirati suvremeni saudijski utjecaj na ostale države Bliskog istoka. Na kraju rada istražiti će se kakva je perspektiva saudijske države u budućnosti.

59 stranica, 13 grafičkih priloga, 1 tablica, 23 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Saudijska Arabija, Sjedinjene Američke Države, Iran, vehabizam, geopolitika, strategija, terorizam, nafta, Bliski istok

Voditelj: doc. dr. sc. Jelena Lončar

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Jelena Lončar
prof. dr. sc. Zoran Stiperski
doc. dr. sc. Petra Radeljak Kaufmann

Tema prihvaćena: 7. 2. 2019.

Rad prihvaćen: 13. 2. 2020.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Geopolitical strategy of Kingdom of Saudi Arabia

Robert Šijanski

Abstract: This master thesis is about the geopolitical strategy of Saudi Arabia in contemporary world. It discusses the influence of Saudi kingdom through spreading of wahhabism and the impact which it has on both Middle East and the rest of the world. This thesis is going to analyze the alliance between Saudi Arabia and the United States, which in the past has been characterized as "oil in exchange for security". Since the dependence of the United States on oil has decreased, the relationship between the two countries has changed. Today, this relationship has been characterized as an "overlap of interests", visible in the relationship that these two countries have towards Iran, which wants to establish a dominant position in the Middle East. In addition to analyzing the geopolitical relations of Saudi Arabia, the United States of America and Iran, the paper will analyze contemporary Saudi influence on other countries in the Middle East. At the end of the thesis, the perspective of the Saudi state in the future will be explored.

59 pages, 13 figures, 1 tables, 23 references; original in Croatian

Keywords: Saudi Arabia, United States of America, Iran, wahhabism, geopolitics, strategy, terrorism, oil, Middle East

Supervisor: Jelena Lončar, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Jelena Lončar, PhD, Assistant Professor
Zoran Stiperski, PhD, Full Professor
Petra Radeljak Kaufmann, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 07/02/2019

Thesis accepted: 13/02/2020

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Sadržaj

Sadržaj.....	VI
1. Uvod	1
1.1 Predmet istraživanja.....	2
1.2 Osnovne hipoteze	2
1.3 Pregled dosadašnjih istraživanja i literature.....	3
1.4 Metodološko-teorijski pristup.....	4
2. Pojava i širenje vehabizma	4
2.1 Globalni obrazac vehabijskog aktivizma.....	8
2.2 Pet saudijskih imperijalnih projekata	9
3. Saudijska Arabija i terorizam	11
4. Naftna strategija Saudijske Arabije	15
5. Odnos Saudijske Arabije i Irana	20
5.1 Ideološki i geopolitički sukob	22
5.2 Regionalna sigurnost: Pogled iz Irana i Saudijske Arabije	23
5.3 Posrednički ratovi.....	24
5.4 Saudijske i iranske posredničke organizacije na Bliskom istoku.....	29
6. Odnos Saudijske Arabije i Sjedinjenih Američkih Država.....	34
7. Odnosi Saudijske Arabije i ostalih država na Bliskom istoku.....	39
7.1 Odnos Saudijske Arabije i Iraka.....	39
7.2 Saudijska uloga tijekom Arapskog proljeća.....	41
7.3 Odnos Saudijske Arabije i Egipta.....	42
7.4 Rat u Jemenu.....	43
7.5 Saudijska Arabija i Katar.....	44
8. Unutarnja politika Saudijske Arabije.....	44
8.1 Potencijalni uzroci i faktori političke krize u Saudijskoj Arabiji.....	45
8.2 Razlozi opstanka saudijskog režima.....	48
9. Rasprava.....	50
10. Zaključak.....	52
Literatura.....	55
Izvori.....	57
Popis slika.....	VII
Popis tablica.....	VII

1. Uvod

Geopolitika je doktrina uporabe geografskih i ostalih relevantnih sadržaja s ciljem afirmacije države i vojne moći, ostvarivanja interesnih sfera ili nekog oblika teritorijalne dominacije uopće. Strategija znači državnu spregu sredstava i ciljeva u kontekstu međunarodnoga interesnog natjecanja u miru i ratu (Lozančić i Fuerst-Bjeliš, 2016, 270). Danas je sve manje izravnoga vojnog osvajanja prostora, a sve više projiciranja vojne moći kao nerazdvojne interaktivne sastavnice ukupne nacionalne, odnosno državne moći u procesu vladanja prostorima ili uspostavljanja sfera utjecaja s ciljem ostvarivanja primarno gospodarskih interesa (Pavić 1987 prema Lozančić i Fuerst-Bjeliš, 2016).

Saudijska Arabija je vojno jaka država, ali se njezina ukupna nacionalna moć ne temelji samo na vojsci budući da je vojna moć samo jedna od sastavnica nacionalne moći. Izvor njene moći leži u iskorištavanju potencijala vlastitog prostora koji sadrži još uvijek vrlo bitan resurs – naftu. Veliki prihodi od nafte generirali su jačanje svih sastavnica nacionalne moći; političke, vojne, ekonomske i kulturne moći. Unatoč tome što Saudijska Arabija ima, prema modernom poimanju, arhaično državno uređenje, ona je važan međunarodni akter čiji je geopolitički cilj projiciranje svog utjecaja znatno dalje od regije Bliskog istoka. Danas više nego ikad, Saudijska Arabija želi postati vodeća islamska država svijeta te globalni igrač. Saudijskoj Arabiji je važno biti vrhovni vjerski autoritet za muslimane u cijelom svijetu. Svoj politički utjecaj Saudijska Arabija želi nametnuti prvo na Bliskom istoku, a zatim i šire. Želju za političkom dominacijom na Bliskom istoku Saudijska Arabija opravdava time što je Bliski istok pretežito arapski, a nekadašnja vodeća sila arapskog svijeta, Egipat, propašću svojih ideologija pan-arabizma i nasserizma, izgubila je tu ulogu.

Cilj rada je analizirati trenutne geopolitičke odnose i interese Saudijske Arabije. Također, prikazat će se i objasniti korišteni načini za ispunjenje svojih ciljeva. Sektaški sukob između sunita i šijita koristi se za ostvarivanja geopolitičkih ciljeva i zauzima istaknuto mjesto u regionalnoj politici. Činjenica je da su sektaške podjele odigrale veliku ulogu kako bi se ostvarili politički ciljevi (Mabon, 2018). Sektaške podjele na sunite i šijite jedan su od uzroka regionalnog nadmetanja između Saudijske Arabije i Irana što je posljedično uzrokovalo niz posredničkih ratova na Bliskom istoku. Rivalstvo između ovih država nadilazi geopolitičke aspiracije sekta i otkriva puno dublje egzistencijalne probleme režima. Borba za prevlast na Bliskom istoku jednako je vezana za preživljavanje režima kao

i za regionalni utjecaj. Međutim, Saudijska Arabija ima veliku prednost zbog toga što na svojoj strani ima nekadašnjeg iranskog saveznika, Sjedinjene Američke Države. Savezništvo Sjedinjenih Američkih Država i Saudijske Arabije proizlazi iz čvrstih političkih, vojnih i ekonomskih veza. Ipak, spomenuto je savezništvo nekoliko puta bilo poljuljano zbog događaja ekonomske, političke i sigurnosne naravi. Što se tiče međunarodne sigurnosti, Saudijska je Arabija u više navrata bila optužena kao remetilački faktor, prvo u regionalnim okvirima, a zatim i na globalnoj razini. To se prije svega odnosi na islamistički terorizam koji je inspiriran vehabizmom, vjerskim pravcem unutar islama koji je od 18. stoljeća bio okosnica saudijske državnosti.

1.1 Predmet istraživanja

Predmet istraživanja odnosi se na proučavanje geopolitičke strategije Saudijske Arabije odnosno način na koji Saudijska Arabija širi svoj utjecaj. Istražit će se i sredstva koja su u potpori širenja saudijskog utjecaja, a prije svega se to odnosi na financijsku moć, vehabizam i terorizam. Prostorni obuhvat istraživanja odnosit će se na regiju Bliskog istoka. Poseban naglasak u istraživanju bit će stavljen na odnose koje Saudijska Arabija ima sa Sjedinjenim Američkim Državama i Iranom. Sjedinjene Američke Države nisu ni prostorno ni kulturološki bliske Saudijskoj Arabiji, ali su od vitalne važnosti za saudijski režim zbog međusobnih interesa koji se preklapaju na Bliskom istoku te zajedničkog protivnika Irana. Vremenski obuhvat istraživanja odnosi se na razdoblje nakon Drugog svjetskog rata, kada je Saudijska Arabija postala ekonomski moćna sila i kada je bila sudionik događaja od svjetskog značaja koji su oblikovali međunarodnu političku scenu krajem 20. i početkom 21. stoljeća. Također, u istraživanju je naglasak stavljen i na analizu unutarnje politike Saudijske Arabije, budući da ona ima direktne implikacije na smjer kojim se vodi saudijska vanjska politika.

1.2 Osnovne hipoteze

Hipoteze koje su postavljene u skladu s ciljevima i predmetom istraživanja u ovom radu, a koje će se potvrditi ili odbaciti su:

Hipoteza 1: Vehabizam je sekta unutar sunitskog islama koja je državotvorna ideologija Saudijske Arabije, ali i geopolitička strategija za širenje saudijskog utjecaja u svijetu.

Hipoteza 2: Saudijska Arabija je globalni igrač primarno zbog svoje ekonomske moći proizašle iz velikih rezervi nafte.

Hipoteza 3: Rivalitet između Saudijske Arabije i Irana te međusobna borba za dominacijom na Bliskom istoku proizlazi iz ideoloških razlika, a ne iz geopolitičkog interesa.

Hipoteza 4: Saudijsko je kraljevstvo ključan američki saveznik u širenju stabilnosti i reda na Bliskom istoku.

Hipoteza 5: Saudijska Arabija, zbog svojeg arhaičnog državnog uređenja, nema veliku perspektivu u budućnosti i ukoliko ne dođe do liberalizacije društva vrlo je vjerojatno da će propasti.

1.3 Pregled dosadašnjih istraživanja i literature

Literature koja se odnosi na geopolitička kretanja na Bliskom istoku, islamsku i arapsku kulturu, a pisane na hrvatskom jeziku, nema u većem broju. Stoga se istraživački rad vezan uz diplomski rad bazirao na proučavanju literature iz anglofonog dijela svijeta koji je uz frankofoni pokazivao najviše interesa za Bliski istok. Kako bi se teorijski definirali i bolje razumjeli pojmovi geopolitike, strategije i geostrategije u suvremenom svijetu, proučavani su radovi domaćih autora (Sućeska, 2009; Zorko, 2014; Lozančić i Fuerst-Bjeliš, 2016). Uz navedene autore, važno je spomenuti i starije autore koji su bili među prvima koji su teorijski definirali geopolitiku i geostrategiju u svijetu (Kjellén, 1899; Mackinder, 1904) i na našim prostorima (Pavić, 1971; Klemenčić, 1995). Proučavajući Saudijsku Arabiju nikako se ne smije izostaviti kulturno-geografski aspekt. Značajan utjecaj na stanovništvo, ali i na odluke saudijskih vlasti još uvijek imaju vjera i tradicija koje su duboko ukorijenjene. Knjiga iz područja kulturne geografije je *On Saudi Arabia* (2012.). Autorica Karen Elliot House, koristeći opservaciju i intervjue, definira najvažnija obilježja suvremenog saudijskog društva. Također, u područje kulturne geografije mogu se svrstati knjige *The Crisis of Islam* (2004.) i *Wahabbism* (2018.). Za potrebe cjelokupnog povijesnog pregleda Bliskog istoka koristila se knjiga *A History of The Middle East* (2013.). S obzirom da se Saudijsku Arabiju često optužuje kako sponzorira terorizam, proučavana je knjiga Michaela T. Flynn, *The Field of Fight* (2016.). On je američki general u mirovini i bivši savjetnik Donalda Trumpa za nacionalnu sigurnost, a u svojoj knjizi daje osobna i stručna razmišljanja kako se boriti protiv terorizma i radikalnog islama. Knjige *Hatred's Kingdom* (2003.) i *The Wahhabi Code* (2018.) detaljno opisuju kakva je poveznica saudijskog režima i islamističkog terorizma. Iz područja geopolitike, knjige koje se detaljno bave sukobom Saudijske Arabije i Irana su

„*Saudi Arabia and Iran*“ (2018.) i *Cold War in the Islamic World* (2018.). Za proučavanje geopolitičkih odnosa Saudijske Arabije i njezinog najvećeg saveznika Sjedinjenih Američkih Država korištena je knjiga *Kings and Presidents* (2018.) i *Saudi Inc* (2018.) koja se djelomično bavi geopolitikom energije. Iz područja geopolitike energije valja spomenuti knjigu *Geopolitika energije* (2011.) domaćeg autora Igora Dekanića.

1.4 Metodološko – teorijski pristup

Predmet istraživanja ovog diplomskog rada spada u područje političke, historijske, ali i kulturne geografije jer je religija (islam) neizostavan čimbenik u proučavanju tematike vezane uz Bliski istok. Sukladno tome, kroz ovaj se istraživački rad isprepliće historijsko-geografska, kulturno-geografska i političko-geografska tematika budući da je u Saudijskoj Arabiji tanka granica između religije i politike. Studijom slučaja obuhvaćeni su odnosi između Saudijske Arabije i pojedinih država Bliskog istoka te Sjedinjenih Američkih Država. Metoda istraživanja obuhvaća analizu dostupne literature iz koje je prikupljen najveći dio informacija relevantnih za potvrdu ili odbacivanje hipoteza. Za potrebe vizualizacije proučavanog prostora izrađene su karte pomoću aplikacije *ArcMap* programskog paketa *ArcGIS Info*. Podaci koji su korišteni za izradu karata, dijagrama i tablica preuzeti su s internetskih stranica poput Svjetske banke i službenih stranica CIA-e te iz korištene literature.

2. Pojava i širenje vehabizma

Vehabizam je najčešća forma ispolitiziranog islamskog fundamentalizma. Danas se najčešće povezuje s Islamskom državom i *Al Qai'dom*, a također je i službena religija u Saudijskoj Arabiji i Kataru. Obitelji Al Sa'ud i Al-Wahhab čine moćan savez u kojem prvi dobivaju ideološku potporu za svoju državu dok potonji dobivaju moćnog i bogatog pokrovitelja. U ovom poglavlju odgovorit će se na pitanje što je zapravo vehabizam, način na koji se širi i kako je nastao te na ono najvažnije pitanje, a to je da li se vehabizam može svrstati pod sektu ili je riječ o državotvornoj ideologiji Saudijske Arabije i geopolitičkoj strategiji za širenje utjecaja iste, ujedno na globalnoj i regionalnoj razini?

Vehabizam je nastao u 18. st. u regiji Nedžd. Vehabizam je, najjednostavnije rečeno, fundamentalna i puritanska verzija islama. Mohammad ibn Abd al-Wahhab, osnivač ovog islamskog smjera je bio uznemiren s onim što je smatrao smanjenjem vjere među

muslimanima. Za njega, ostali su muslimani napustili principe monoteizma. Wahhabovo učenje bilo je preradikalno za ostale vjerske učenjake toga doba. Mohammad ibn Sa'ud je zamijetio to, ali ga je Wahhab uvjerio da ako prihvati vehabizam, Bog će biti naklonjen njegovoj vladavini. Njih dvojica su 1744. i službeno sklopili savez. Wahhab je vodio brige o vjerskim pitanjima dok je ibn Sa'ud vodio brige o vojnim i političkim aktivnostima. Sa svakim novim osvajanjem ibn Sauda širio se i vjerski utjecaj Wahhaba. Savez je bio vrlo uspješan između njih dvojice pa su zajedno osnovali kratkotrajnu prvu saudijsku državu. Kad je Abdul Aziz širio svoju vlast po cijeloj Arabiji u prvoj polovici 20. st., on se na isti način nagodio s vjerskim vođama. Vehabijska je vjera od vremena prve saudijske države ostala duboko ukorijenjena u regiji Nedžd, ali osvajajući daljnja područja, Al Sa'ud je koristio vehabizam da opravda svoju vlast, posebice jedno od centralnih učenja vehabizma, a to je „*takfiri*“. Prema tom učenju muslimani mogu međusobno sebe optuživati da su nevjernici. Razvio se iz praktičnih razloga jer omogućuje vjerski legitimitet vehabijama u borbi protiv bilo koga tko ne dijeli isto mišljenje s njima. Danas, isti princip uz Saudijsku Arabiju koristi *Al Qa'ida* i Islamska država. U Saudijskoj Arabiji, Abdul Aziz i njegovi nasljednici su predodredili svoju vlast za šticećenje islamskih principa i praksi. Abdul Aziz je fizički kontrolirao sveta mjesta, Meku i Medinu, uz blagoslov vehabijskih vjerskih autoriteta. Kao i njegovi prethodnici, Abdul Aziz je ušao u simbiozu s ulemama¹. Vjerski autoriteti su plaćani državnim novcem i dan im je autoritet nad pravosuđem te nad nekim socijalnim i obrazovnim institucijama. Na taj je način uleme držao podalje od političkih, ekonomskih, vanjsko-političkih i vojnih sfera kako bi potencijalnog neprijatelja pretvorio u saveznika. Uleme su financijski profitirali od toga što su bili dio državne birokracije, a oni su zauzvrat priznali Al Saudima pravo vladanja. Ulemama je dan autoritet nad gore navedenim, ali u stvarnosti je ipak obitelj Al Sa'ud bila ta koja je donosila konačnu odluku (*Wahabbism*, 2017).

Prvi val vehabizma bio je u 18. i 19. st. kada je vehabizam oživio ideju džihada kao sredstvo ekspanzije, praksu koja se izgubila u tradicionalnom islamu. Također, opravdavali su džihad protiv drugih muslimana. U ime vehabizma su mnogi šijiti izgubili živote, primjerice tijekom strašnog pokolja u Kerbali 1802. u Otomanskom Iraku. Vehabije su uništavali spomenike, grobnice i svetišta ostalih muslimana.

¹ Arapski izraz za vjerskog uglednika u islamu

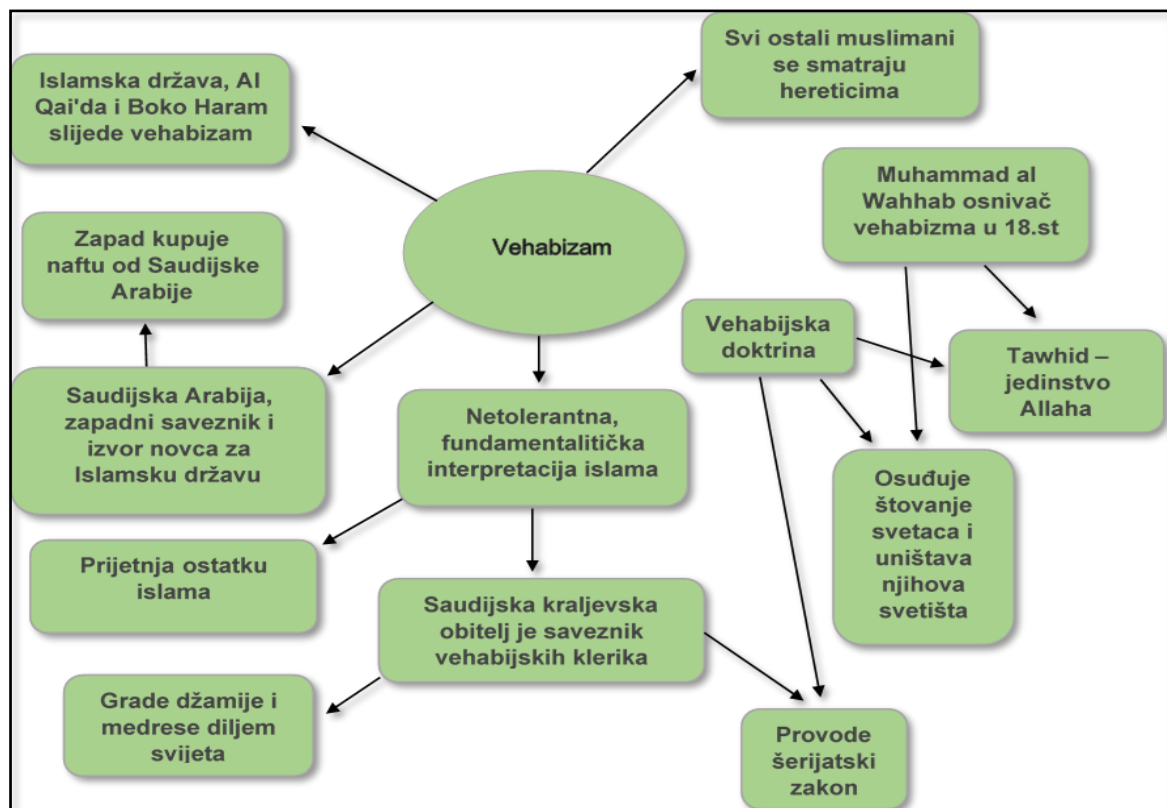

Sl. 1. Širenje vehabizma na prostoru arapskog poluotoka u 18. i 19. st.

Izvor: *Wahabbism* (2017)

Drugi val vehabizma došao je s nastankom moderne saudijske države u 20. stoljeću. Ibn Saud tada ponovno uspostavlja savezništvo s vehabijama i stvara vehabijsku vojsku *Ikhwane* koji su se borili protiv konkurentne dinastije Hašemita, ali su radili zločine te ih je sam Ibn Saud morao uništiti. Treći val došao je u 1950-ima i 1970-ima kada je saudijski režim pružao utočište islamistima koji su bježali pred sekularnim vladarima. Ovaj treći val postavio je temelje saudijskoj potpori globalnom terorizmu. Tijekom vladavine kralja Faisala počela je kampanja agresivnog širenja vehabizma po svijetu. Faisal je gradio džamije od Belgije do Pakistana kako bi proširio vjeru iz Saudijske Arabije, a samim time i saudijski utjecaj. Povećanje prihoda od nafte samo je pospješilo izvoz vjere. „Faisal se smatra arhitektom moderne saudijske diplomacije bazirane na nasljeđu snažnih puritanskih islamskih vrijednosti održavanih od strane vehabijskih reformatora iz obitelji al Shaykh. Faisalova majka je bila al Shaykh, izravni potomak Wahhaba. Faisal je doslovno bio utjelovljenje dviju obitelji koje su utemeljile Kraljevinu Saudijsku Arabiju, a to su Al Sa'ud i Al Shaykh“ (Riedel, 2018, 28).

Bernard Lewis, povjesničar Bliskog istoka dao je analogiju za vehabizam. „Zamislite da KKK i Arijska nacija dobiju totalnu kontrolu nad Texasom i da imaju na raspolaganju sve prihode od nafte i da koriste taj novac da naprave mrežu škola i fakulteta diljem kršćanskog svijeta namećući svoju verziju kršćanstva. To je ono što su Saudijski napravili s vehabizmom. Bez nafte i stvaranja saudijskog kraljevstva, vehabizam bi ostao marginalni pokret“ (Lewis 2001 prema Gold, 2003). Saudijski šire svoju vehabijsku ideologiju Bliskim istokom i srednjom Azijom u pokušaju da povećaju saudijski legitimitet (vanjski i unutarnji) i umire vehabijsku ulemu.

Sl. 2. Shema veze najvažnijih obilježja vehabizma

Izvor: *Wahabbism* (2017)

Ideja o širenju islamskih vrijednosti nije nedavni fenomen. Tijekom 1980-ih kada je cijena nafte pala, Al Sa'udi su u pokušaju da skrenu pažnju s domaćih kritika pribjegli promoviranju pan-islamizma tako što su promovirali džihad u Afganistanu i slali Saudijske da se tamo bore. Ova potpora pan-islamističkim pokretima prelila se i na Bosnu i Hercegovinu, koja se pokazala vrlo važnom. „Saudijska se država pokušavala istovremeno iskupiti za unutarnje probleme kod kuće i nadjačati protivnike u inozemstvu tako što će omogućiti financijsku i vojnu pomoć bosanskim muslimanima što je bilo potpuno neproporcionalno sukobu u Bosni

i prijašnjim vezama koje su imali Saudijska Arabija i bosanski muslimani“ (Mabon, 2018, 179). Količina financijske potpore koju su dobili bosanski muslimani u razdoblju od pet godina između 1992. i 1997. nadvisuje količinu financijske potpore koju su dobili Palestinci kroz 15 godina i to dva naprema jedan.

Širenje vehabijskih vrijednosti nadmašilo je regio-centričnu politiku i proširilo se na srednju Aziju. Posebice se to odnosi na Čečeniju, Uzbekistan, Filipine i Kašmir. Stephen Schwartz (2002) kaže kako je rat u Afganistanu poslužio Al Sa'udima da maknu problematičnu mladež iz Saudijske Arabije šaljući ih da budu mučenici. Al Sa'udi su na taj način riješili nekoliko problema. Kao prvo, skrenuli su pažnju javnosti s unutarnjih problema, kao drugo, riješili su se problematičnih pojedinaca, a kao treće, proširili su svoju vehabijsku ideologiju i demonstrirali svoje zalaganje za sunite. Saudijski su 80-ih financirali i Irak kako bi poslužio kao svojevrsna *buffer*² zona između Irana i Saudijske Arabije (Schwartz 2002 prema Mabon, 2018). Ministarstvo vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država procjenjuje da je u proteklih četiri desetljeća Rijad investirao više od 10 milijardi američkih dolara samo u dobrotvorne udruge kako bi vehabizirao obične sunite. Europski obavještajni stručnjaci procjenjuju da je od te sume 15 do 20 % otišlo za *Al Qai'du* i ostale džihadiste (Riedel, 2018).

2.1 Globalni obrazac vehabijskog aktivizma

Prilikom širenja islamskog aktivizma u različitim dijelovima svijeta, nekoliko se obrazaca ponavlja. Glavni instrumenti aktivizma bile su ogromne saudijske dobrotvorne organizacije: Svjetska muslimanska liga, Međunarodna islamska organizacija za pomoć (IIRO), *Al Haramain*, Svjetski zbor muslimanske mladeži (WAMY). Ovim organizacijama je najčešće predsjedao netko tko je došao iz saudijskih struktura vlasti – ili iz vlade ili uleme. Geopolitičke interese saudijske države teško je razlučiti od širenja vjerske poruke jer kroz vehabizam se širi i utjecaj Saudijske Arabije. „Povijest ne poznaje ni jedan istinski islamski pokret koji istovremeno nije bio politički pokret“ (Izetbegović 1992 prema Tuđmanu, 2017, 385). U Afganistanu, Saudijski su potpomagali grupe koje su ideološki bile najbliže vehabizmu, a ne one koje su imale bolji učinak. Uleme su Saudijskoj Arabiji bile ključne u uvjeravanju saudijske vlasti da podrži Talibane. Na Balkanu, ideologija je potaknula Saudijske da se uključe financijski i vojno, ali i religijski jer su Saudijski ostali i nakon rata širiti vehabizam i obnavljati džamije po saudijskom modelu. IIRO je širila vehabizam u

² Zona koja razdvaja

sjevernom Iraku po nalogu saudijske vlade. *Al Haramain* je širio vehabizam po internetu. Sljedeća je činjenica da su diljem svijeta saudijske organizacije promovirale terorizam. IIRO i WAMY su pomagale palestinski *Hamas*. Muhammad al-Zawahiri, brat nekad drugog čovjeka *Al Qai'de* Aymana al-Zawahirija radio je za IIRO u Tirani, ali istovremeno za egipatsku terorističku organizaciju blisku *Al Qai'di*. Kenijci su 90-ih zabranili IIRO zbog poveznica s terorizmom. IIRO je sponzorirao i čečenske borce u Čečeniji i Dagestanu. *Al Haramain* organizacija je također prema navodima FSB-a³ sudjelovala u ekstremizmu u Čečeniji i Dagestanu. U Azerbajdžanu su zabranjeni, a uredi su im zatvoreni u Bosni i nekoliko je uhićenih bilo u Albaniji. Saudijska „*Benevolence International*“ povezana je s militantnim grupama u Alžiru i Egiptu, a uredi u Sarajevu su im služili za podupiranje terorizma. Dva su objašnjenja involviranosti saudijskih dobrotvornih organizacija u širenju terorizma. Jedno je objašnjenje da su dobrotvorne organizacije žrtve terorističkih grupa koje su se ubacile u njih i koristile ih kao paravan, a drugo je objašnjenje da su te dobrotvorne organizacije od početka bile zamišljene za širenje terorizma. U slučaju kada bi dobrotvorne organizacije bile povezane s terorističkim grupama u samo jednoj ili dvije lokacije, onda bi prvi argument bio moguć. Međutim, saudijske su dobrotvorne organizacije bile povezane s terorističkim grupama diljem svijeta, a ne samo u jednom ili dva slučaja. Vrlo je vjerojatno da su ove saudijske organizacije svjesno odlučile podržati međunarodni terorizam (Gold, 2003).

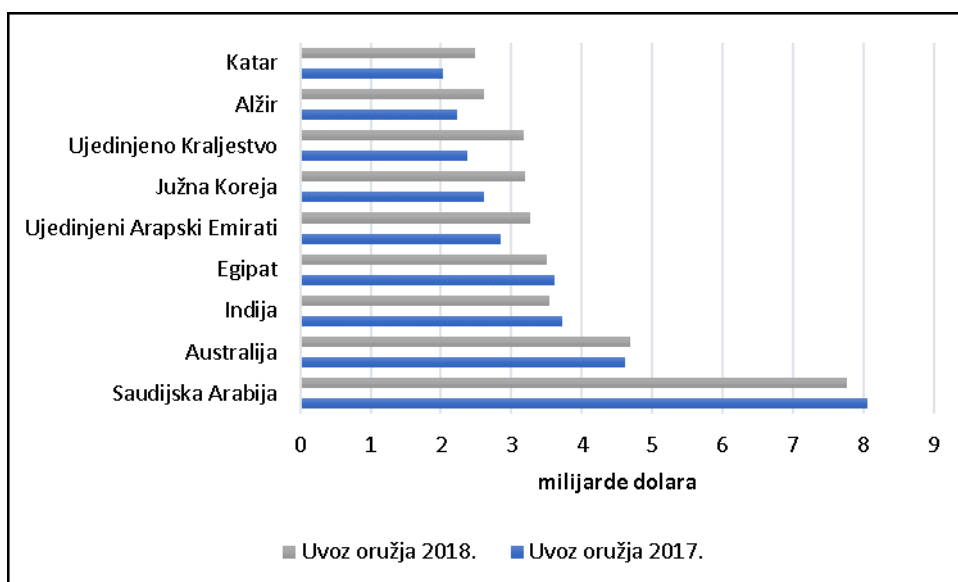
2.2 Pet saudijskih imperijalnih projekata

Al Qai'da kao i Islamska država trebaju propale države da stvore svoja uporišta u Afganistanu, u Iraku i Siriji, ali da bi cvjetali, trebaju financiranje i ideologiju, koja je uvezena iz Saudijske Arabije. Manje je poznata činjenica da je Saudijska Arabija u tri desetljeća lansirala pet imperijalnih projekata u potpori širenju vehabizma, a sve to je izvor današnjeg islamističkog terorizma. Prvi je projekt bio nakon što je general Zia ul- Haq preuzeo vlast u Pakistanu 1977. g., uveo šerijatski zakon i onda dao odriješene ruke Saudijcima za otvaranje mnogih vehabijskih medresa diljem zemlje kako bi indoktrinirali djecu jer se obrazovni sustav raspao. Ciljana skupina za indoktrinaciju bili su izbjeglice iz Afganistana u izbjegličkim kampovima. Drugi projekt odnosio se na stvaranje Talibana. Mullah Omar zajedno s Talibanima osvaja Kabul 1996. i uspostavlja Islamski Emirat Afganistan. Treći projekt odnosi se na financiranje *Al Qai'de* u početku za rat u Afganistanu,

³ Savezna sigurnosna služba Ruske Federacije

a kasnije u vremenu neposredno prije napada 11. rujna. Četvrti se projekt zove Islamska država. Saudijski su financirali Islamsku državu iz razloga što su smatrali da su suniti u Iraku i Siriji potlačena manjina. Peti projekt leži u financiranju medresa u Zapadnoj Europi čiji su voditelji radikalni imami⁴. Važno je napomenuti da sve mederese od Pariza do Bruxellesa, od Antwerpena do Rotterdama, od Marseillesa od Birminghama nisu nadzirane od strane države. Prije četrdesetak godina belgijski kralj je u dogovoru s saudijskim kraljem Faisalom dao koncesiju za izgradnju velike džamije u Orientalnom paviljonu u Bruxellesu. Od tada pa do sada u Bruxellesu je izgrađeno 77 džamija u kojima propovijedaju imami iz Saudijske Arabije. Bruxelles nije samo glavni grad Europske Unije i NATO-a već i europska prijestolnica vehabizma i terorizma. Element kojeg baštine svih pet imperijalnih projekata je vehabijska doktrina – ekstremizam, fundamentalizam i isključivost (Ward, 2018).

U prošlih 30 godina potrošeno je 200 milijardi dolara na širenje vehabizma diljem svijeta prema Terenceu Wardu (2018). Dodatno, saudijski je novac strateški ušutkao svaku kritiku u međunarodnim medijima. Saudijski posjeduju najveće medije na arapskom jeziku (novine, časopise i TV programe) te je na taj način spriječena bilo kakva diskusija vezana za imperijalne projekte. Ogromne prodaje vojne opreme, tehnike i nekretnina u velikim gradovima poput Rima, Pariza i Londona ušutkale su bilo kakve kritike stranih političara. Saudijska Arabija bila je najveći svjetski kupac vojne opreme i naoružanja dvije godine za redom s time da je po vojnom budžetu koji iznosi 67,6 milijardi dolara treća u svijetu.

Sl. 3. Države najveći uvoznici oružja 2017. i 2018. godine

⁴ Arapski izraz za vođu, većinom se odnosi na glavara određene džamije

Izvor: IHS Markit, <https://ihsmarkit.com/research-analysis/saudi-arabia-qatar-tensions-drive-defence-export-growth.html> (22.01.2020.)

Utvrđeno je da je i Hrvatska od 2014. do 2016. izvezla u Saudijsku Arabiju oružje u vrijednosti od 124 milijuna dolara. Samo 2016., Hrvatska je Saudijskoj Arabiji prodala naoružanja i vojne opreme u iznosu od 78,5 milijuna eura (Pleše, 2020).

3. Saudijska Arabija i terorizam

Nakon najvećeg terorističkog napada u povijesti, 11. rujna 2001. godine, tijekom svjetske geopolitike značajno se preokrenuo. Poznato je da je *Al Qai'da* na čelu s Osamom bin Ladenom stajala iza napada, ali da li postoji još neka druga sila koja je stajala iza napada? Američki su istražitelji utvrdili da je petnaest otmičara saudijskog porijekla. Nerazmjerno veliki broj Saudijaca u američkim zatvorima na početku Globalnog rata protiv terorizma upućuje sumnju na Saudijsku Arabiju budući da je podupirala afganistanske talibane koji su davali utočište *Al Qai'di*. Saudijska Arabija smatrana je velikim američkim saveznikom, a ne sponzorom terorizma kao Libija, Sirija i Iran. Moderna saudijska država je od svog osnutka bila u suglasju s interesima Amerike, drugim riječima, njihovi su se interesi preklapali od ARAMCO-a i nafte, do Hladnog rata i Afganistana pa do Prvog zaljevskog rata. Ovo poglavlje odgovorit će na pitanja o povezanosti saudijske države i terorizma. Da li je Saudijska Arabija samo žrtva terorizma, borac protiv terorizma ili oboje? Tipični primjer saudijske politike prema terorizmu 1990-ih je nijekanje da on postoji. Kraljevska obitelj nijekala je da postoje terorističke mreže u državi. Saudijci su bili uvjereni da oni najbolje znaju kako se nositi s takvim problemom, koristeći mjere sigurnosti, vanjsku diplomaciju i likvidaciju ako je potrebno. Povrh svega, nisu htjeli strance, a pogotovo Amerikance, da se bave problemom terorizma u Saudijskoj Arabiji (Riedel, 2018).

Kada je Saddam Hussein napao Kuvajt, bin Laden je ponudio pomoć *Al Qai'de* kralju Fahdu u obrani Saudijske Arabije. Fahd je to odbio i radije pozvao SAD u pomoć. *Al Qai'da* si je nakon toga za cilj postavila svrgavanje režima Al Sa'uda. Bin Laden je optužio Al Sa'ude da su izdali Otomansko Carstvo Britancima tijekom Prvog svjetskog rata i tako otvorili vrata Zapadu i Židovima za dominaciju nad islamskim svijetom. Bin Laden je još rekao da je cilj križara⁵ podjela Saudijske Arabije na manje države koje će lakše kontrolirati, a da im Al Sa'udi u tome pomažu. Rekao je da je „cilj sljedećeg rata stvaranje Velikog Izraela koji će uključivati velike dijelove Iraka i Egipta, Siriju, Libanon, Jordan, Palestinu i veliki dio

⁵ Pogrdni naziv za bilo koga sa Zapada

Saudijske Arabije“ (Gold, 2003, 176). Bin Laden je potom pozvao na rušenje svih ostalih monarhija na Arapskom poluotoku (Kuvajt, Bahrein, Katar) jer su i oni kvislinzi. Svoje stavove je i potvrdio u praksi kada je *Al Qai'da* izvela nekoliko napada unutar Saudijske Arabije. Takvim djelima *Al Qai'da* je izgubila potporu među Saudijcima. Mnogi su odobravali njihove napade vani, ali u Saudijskoj Arabiji ne. To nije spriječilo mnoge Saudijske da se priključe borbi u Iraku protiv Amerikanaca i Britanaca. Prema američkim podacima 45 % stranih boraca u Iraku bili su saudijskog porijekla. Saudijski su svećenički autoriteti podržali borbu protiv terorizma zbog svojeg saveza s Al Sa'udima. Šejh⁶ Salih Bin Abd al Aziz al Shaykh, potomak Wahhaba, potaknuo je ostale vjerski autoritete da osude teroriste kao neprijatelje islama i države. Opet, s druge strane bilo je vjerskih ličnosti koji su otvoreno podržavali pobunjenike u Iraku jer je to bio sveti rat protiv nevjernika. Obratili su se javnosti i rekli da je rat dogovor između križara i safavida⁷ kako bi okružili sunite i stvorili šijitski polumjesec (Riedel, 2018).

Nakon Bin Ladenove smrti i kraćeg prestanka opasnosti za saudijsku državu od *Al Qai'de* pojavila se nova prijetnja za legitimitet dinastije Sa'ud. To je bila takozvana Islamska država, sljednica *Al Qai'de* u Iraku. Vođa Islamske države Al Baghdadi proglasio je sebe kalifom, odnosno čuvarom svetih mjesta u Meki i Medini što je titula koju nose saudijski kraljevi. Uz svoje proglašenje kalifom i proglašenjem kalifata otvoreno je pozvao na rušenje Al Sa'uda i kraj monarhije. Kralj Abdullah je 2014. formirao međunarodnu koaliciju protiv Islamske države. Saudijsko zrakoplovstvo je zajedno s američkim ratnim zrakoplovstvom bombardiralo Islamsku državu. Nakon poraza iračke vojske 2003. godine, ta je ista vojska raspuštena pod optužbom da su Baathisti⁸. Zatim se predsjednik Nuri al-Maliki, izabran od šijitske većine i podupiran od SAD-a i Irana počeo obračunavati s Baathistima i sunitima općenito. Od vojnika iz raspuštene iračke vojske stvorene su prve ćelije *Al Qai'de* u Iraku. Kako Saudijska Arabija nije htjela priznati Malikijev režim, novac je počeo pristizati *Al Qai'di* u Iraku. Kada je Arapsko proljeće krenulo u Tunisu 2010., brzo se proširilo na Egipat. U ožujku 2011., prosvjednici su se okupili u gradu Daraa na jugozapadu Sirije. Assadovi su vojnici otvorili vatru na prosvjednike čime je započeo građanski rat. Sunitski pobunjenici u Siriji vrlo su brzo počeli dobivati sredstva od privatnih donora iz Saudijske Arabije i Katara jer su se obje zemlje nadale da će doći do svrgavanja Assada koji je Alavit⁹. Zatim se borbi

⁶ Duhovni vođa i učitelj u islamu

⁷ Perzijska dinastija, u ovom slučaju ima pejorativno značenje

⁸ Pripadnici stranke Baath, pan-arapske i socijalističke stranke u Siriji i Iraku

⁹ Islamska sekta bliska šijitizmu, većina sljedbenika u Siriji

pridružuju borci *Hezbollah* iz Libanona i šijitski vojnici iz Irana kako bi poduprli Assada. Uskoro u borbu ulazi i *Al Qai'da* u Iraku koja u tom trenutku mijenja ime u *ISIS (Islamic State of Iraq and Syria)*. Osvajaju Raqqa u Siriji koja postaje njihov glavni grad. Zanimljiva je izjava Joea Bidena koju je dao prilikom predavanja na Harvardu: „Moj konstantan vapaj je da su naš glavni problem bili naši saveznici... Turci, Saudijski, Emirćani..., oni su bili toliko odlučni svrgnuti Assada da su uzrokovali posrednički sunitško-šijitski rat. Donirali su stotine milijuna dolara i tisuće tona oružja svakome tko se želi boriti protiv Assada. Osim što su ti ljudi bili *Al Nusra*¹⁰ i *Al Qai'da* i ostali džihadisti.“ Scott Shane, novinar *NY Timesa*, u svojem članku „*Saudis and Extremism: Both Arsonists and the Firefighters*“ vrlo je dobro opisao Saudijsku ulogu: „U oblasti islamskog ekstremizma, Saudijski su ujedno piromani i vatrogasci“ kako kaže William McCants s *Brookings Institute*. Došavši na vlast 1964., kralj Faisal preuzeo je obvezu širenja islama. „U sljedeća četiri desetljeća izgrađeno je u ne-islamskim zemljama 1.359 džamija, 210 islamskih centara, 202 fakulteta i 2.000 škola“ (Ward, 2018.).

U mailovima od Hillary Clinton koji su izašli u javnost rekla je da su konflikt u Afganistanu i terorističke grupe u Pakistanu financirali bogati ljudi iz zaljevskih¹¹ država. Veliki muftija ibn Baz nagovarao je svoje sugrađane da doniraju novac za Talibane koje je nazivao hrabrim borcima. Hillary Clinton je rekla: „Donori iz Saudijske Arabije čine najveći dio izvora za financiranje sunitških terorističkih grupa diljem svijeta. Saudijska Arabija ostaje ključna financijska baza za potporu *Al-Qai'de*, Talibana i *Lashkar-e-Taibe*¹² u Pakistanu. Pripadnici *Lashkar-e-Taibe* su fizički dolazili u Saudijsku Arabiju i tražili novac od dobrotvornih udruga za financiranje škola da bi ga kasnije preusmjerili za terorističke aktivnosti“ (Ward, 2018, 56). Saudijski režim sa zakašnjenjem se fokusirao na unutarnju terorističku prijetnju, ali je još uvijek sklon optuživanju Zapada za taj problem. Kao što je čest slučaj, saudijskom je režimu lakše kriviti vanjske uzročnike nego priznati svoju krivnju. U posljednja tri desetljeća režim je omogućio religioznim fanaticima da postavljaju pravila i tako su stvorili rigidno društvo koje ne pruža nikakav politički, društveni ili kulturni odušak mladima osim da svoje frustracije ispuste u džihadu.

Jamal Khashoggi je rekao: „Vlada je vojno dobila bitku, ali nije maknula korijenje. Pusta je želja da će kampanja protiv ekstremizma proraditi ako je zemlja utemeljena na

¹⁰ Ogranak *Al Qai'de* u Siriji

¹¹ Misli se na Arapski odnosno Perzijski zaljev

¹² Jedna od najvećih islamističkih organizacija na prostoru južne Azije

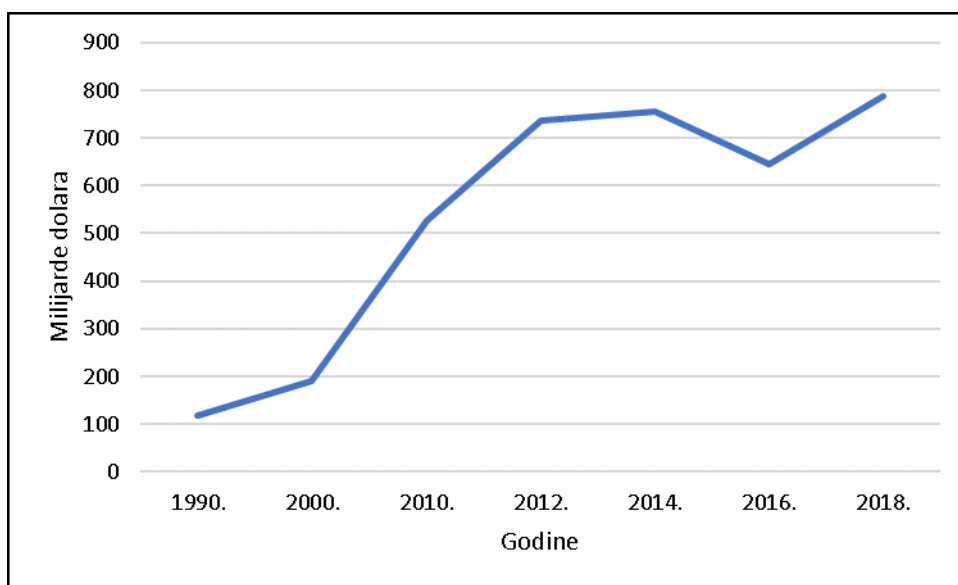
puritanskom islamu. Moramo prerasti ovo, baš kao što je Engleska prerasla Anglikansku Crkvu gdje je nadbiskup mogao uložiti veto na sve što mu se nije svidjelo“ (House, 2012, 200). Kako bi pokazala dobru volju, Saudijska Arabija je osnovala Globalni centar za borbu protiv ekstremističke ideologije. Saudijska Arabija je uložila dosta napora u borbu protiv terorizma, što samim protuterorističkim akcijama, suradnjom s obavještajnom strukturom drugih zemalja i naravno rehabilitacijom bivših terorista.

Saudijska Arabija je zauzela dvojnu poziciju, što znači da javno osuđuje terorizam, ali ga potajno podupire. Vrlo je dobro znano kako su u mnogim džamijama u Saudijskoj Arabiji skupljali novac da bi financirali džihad u Bosni, Afganistanu i Iraku. Takvi potezi doveli su do toga da je Saudijska Arabija kritizirana od ostatka svijeta, ali i od Islamske države i Muslimanskog bratstva zbog suradnje sa SAD-om i Izraelom. Još jedan dvojni potez Saudijski su odigrali nakon 11. rujna. Izgradili su ni manje ni više nego 960 od tada postojećih džamija u SAD-u (*Wahabbism*, 2017). Uz to što Saudijska Arabija propagira vehabizam mnogo dalje od Bliskog istoka tako što financira škole, džamije i dobrotvorne udruge, ona koristi i moćnu meku silu. Angažirane su mnoge zapadne tvrtke za odnose s javnošću, *The Podesta Group*, *Burson – Marsteller*, *Hill Knowlton*, *King&Spalding*, *Brownstein Hyat Farber Schreck* i mnogi drugi te 146 lobista. To su uglavnom bivši senatori, kongresmeni, ambasadori i savjetnici čija je zadaća bila popraviti ugled Saudijske Arabije. Međutim, sve to nije pomoglo jer je u srpnju 2013., Europski parlament javno deklarirao vehabizam kao glavni izvor globalnog terorizma (Gold, 2003). Službeno saudijska vlada stoji protiv terorizma unutar svojih granica i oštro će osuditi terorističke činove na međunarodnoj sceni, ali svejedno je i dalje jako umiješana u širenje ekstremističke ideologije koja je temelj današnjeg terorizma. Saudijski smatraju da ljudi koji izvode terorističke napade u ime islama nisu pravi muslimani i da ne razumiju religiju te ih je potrebno reducirati i staviti na pravi put. Možemo gledati na ovu dihotomiju i kroz prizmu realizma budući da u geopolitici ništa nije važnije od interesa neke države. Saudijska Arabija sebe vidi na dva načina. Prvi je taj da je ona „Zaštitnik dvije svete džamije“ i zato je cijenjena od muslimana diljem svijeta. To je razlog zašto propagiraju svoje puritanističke verzije islama diljem svijeta, ali i to da savez s vehabijskim klericima održava obitelj Sa'ud na vlasti u samoj zemlji. S druge strane, Kraljevina Saudijska Arabija i dalje je država-nacija, čija je sigurnost i utjecaj u regiji i svijetu ovisan o odlukama koje donese. Saudijska Arabija vjeruje u blisko savezništvo i suradnju s SAD-om i ostalim zapadnim akterima za što bolje dugoročne interese. Izazov je

u tome koliko dugo Saudijska Arabija može zadržati takvu politiku dvojnosti (*Wahabbism*, 2017).

4. Naftna strategija Saudijske Arabije

Rijetko koja prirodna dobra toliko snažno utječu na ekonomiju država koliko to u zadnjih pola stoljeća čine dva globalno najdominantnija energenta; nafta i prirodni plin (Billege, 2018). Prema statistici *British Petroleum* (BP) iz 2018., Saudijska Arabija ima 17 % od ukupnih svjetskih rezervi nafte. Njezina godišnja proizvodnja nafte oscilira između 400 i 580 milijuna tona. Što se tiče rezervi prirodnog plina, Saudijska Arabija ima oko 3 % od ukupnih rezervi plina u svijetu. „S punim se opravdanjem može reći da je Saudijska Arabija glavni regulator odnosa na međunarodnom tržištu nafte“ (Dekanić, 2011, 87). Smatra se da su ogromni prihodi od nafte utjecali na to da Saudijska Arabija postane globalni igrač. U ovom poglavlju istražiti će se kakva je saudijska naftna strategija i kakva je perspektiva saudijske ekonomije u budućnosti. Tijekom vladavine kralja Faisala, Saudijska Arabija je u jednom desetljeću od zadužene države došla do viška novca. Unatoč tome Saudijska Arabija je imala velika izdvajanja za infrastrukturu i većina je populacije još živjela na rubu siromaštva. Četvrtinu državnog budžeta trošila je na vojsku, a bila je daleko od respektabilne vojne sile. Koliko god državni budžet bio u višku, nikako se nisu mogle namiriti sve potrebe. Prihodi su 1972. bili 2,7 milijardi dolara da bi 1975. zbog porasta cijene nafte bili 25 milijardi dolara. Tempo saudijskog razvoja nevjerojatno je ubrzan. Drugi petogodišnji plan za razdoblje od 1975. do 1980. zahtijevao je potrošnju od 142 milijardi dolara ili deset puta više nego što je to zamišljeno u prvom petogodišnjem planu. Saudijska Arabija je postala jedan od većih svjetskih donatora ili kroz svoj Saudijski razvojni fond ili kroz razne međunarodne agencije. Saudijski donatorski fond 1970-ih iznosio je oko 10 % BDP-a, puno veći udio nego kod ostalih razvijenih industrijskih država. Unatoč ogromnom trošenju novca, do 1975., saudijska država akumulirala je više financijskih rezervi nego SAD i Japan zajedno (Mansfield, 2013).

Sl. 4. BDP Saudijske Arabije od 1990. do 2018. godine

Izvor: Svjetska banka,

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=SAU>, (22.01.2020.)

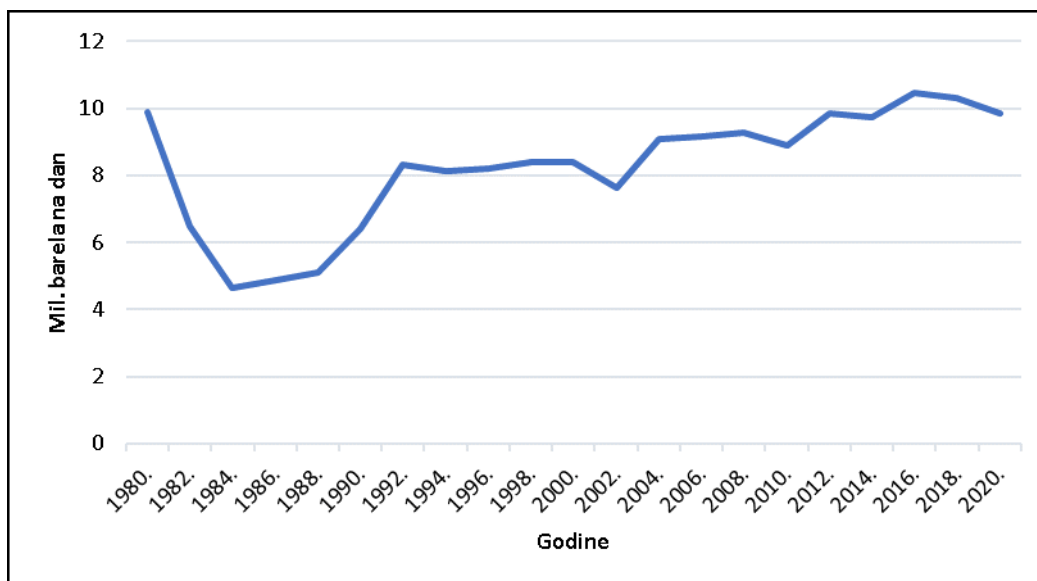
U manje od jedne generacije siromašno je pustinjско kraljevstvo kao financijska supersila dobilo mnoge međunarodne financijske obaveze. Saudijska Arabija postala je ključan član Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske Banke. Prema dostupnim podacima Svjetske banke trend saudijskog ekonomskog razvoja će se i dalje nastaviti.

Do 1973., nafta je služila za akumulaciju bogatstva saudijske države, a nakon 1973., nafta je poslužila u političke svrhe. Na početku Izraelsko-arapskog rata 1973. kralj Faisal upozorio je američkog predsjednika Nixona da će nametnuti naftni embargo SAD-u ako se Izrael ne povuče s teritorija koje je okupirao 1967. godine. Egipatski predsjednik Sadat i sirijski predsjednik Hafez Al Assad dogovorili su se kako će Egipat i Sirija vojno napasti Izrael i potruditi se da rat potraje što duže kako bi naftni embargo imao utjecaja. SAD je pomagao Izrael, a Sovjeti Siriju i Egipat. Članice Organizacije arapskih država izvoznica nafte (OAPEC) dogovorili su se da će smanjiti proizvodnju nafte za 5 % i svakih 30 dana smanjivati za dodatnih 5 % ako SAD ne promijene politiku. Saudijska Arabija je, suprotno dogovoru, odmah smanjila proizvodnju nafte za 10 % dok su Iračani na čelu sa Saddamom Husseinom povećali proizvodnju kako bi embargo iskoristili za zaradu. Saudijska Arabija zatim obustavlja kompletnu isporuku nafte SAD-u. Naftni embargo imao je golem utjecaj na američku ekonomiju. BDP je pao za 6 %, nezaposlenost se povećala na 9 %, a narasla je

i inflacija. Galon nafte je s 2,90 dolara skočio na 11,65 dolara. Saudijska Arabija zamijenila je Teksas kao globalnog „swing¹³“ proizvođača nafte. Saudijski su uspjeli nakon mnogobrojnih pregovora s Nixonom i Kissingerom postići dogovor kojim se Izrael povukao s okupiranih teritorija. Saudijsku Arabiju se od toga trenutka može s pravom nazvati globalnim igračem. Zemlje OPEC-a, osim Ujedinjenih Arapskih Emirata i Saudijske Arabije, prihvatile su 1976. prijedlog Irana o povišenju cijena nafte. Saudijska Arabija je nakon toga u inat počela proizvoditi još više nafte kako bi posramila Iran i još jednom pokazala tko određuje svjetsku cijenu nafte. Tada se već počela osjećati netrpeljivost između Saudijske Arabije i Irana. Također, taj potez je dao do znanja novom američkom predsjedniku Carteru da rješava Arapsko-izraelski sukob jer će inače snositi posljedice kao prijašnja američka administracija. Prvi zaljevski rat još je jedan od primjera kad je Saudijska Arabija preko svoje glavne tvrtke ARAMCO uspjela popraviti svoj ugled na međunarodnoj sceni. ARAMCO je stekao međunarodno priznanje jer je uspio zadržati naftu koju je Saddam namjerno prolio u more. Tvrtka je ionako morala zaustaviti širenje nafte jer je blizu mora imala postrojenja za desalinizaciju koje bi nafta oštetila. ARAMCO je zatim tu istu naftu prodao na tržištu. Što se tiče opasnosti od terorizma, za ARAMCO je taj rizik vrlo nizak jer su njihova postrojenja dovoljno raspršena i zato je “potrebno nekoliko divizija istovremeno kako bi narušilo saudijsku naftnu infrastrukturu na duže vrijeme“ (Wald , 2018, 246). Terorizam do sada nikako nije utjecao na poslovanje tvrtke.

Zbog toga što je najveći izvoznik nafte, sa 40 % naftnih rezervi u svijetu, Saudijska Arabija nosi titulu *swing* proizvođača nafte. Prema knjizi *Twilight in the Desert* Matthew R. Simmonsa (2006), saudijske su naftne rezerve na izmaku. Međutim, Simmonsova predviđanja nisu se ostvarila. Prema statistici iz 2018. godine, procijenjene rezerve nafte su 297,7 milijardi barela. Saudijska Arabija 2018. proizvodila je 12,5 milijuna barela dnevno iz starih naftnih polja. Stopom od otprilike 10 milijuna barela dnevno, Saudijska Arabija neće još 70 godina iskoristiti svoje postojeće rezerve, a da ne spominjemo stalno otkrivanje novih nalazišta.

¹³ Država koja smanjenjem ili povećanjem proizvodnje nafte može utjecati na svjetsku cijenu nafte

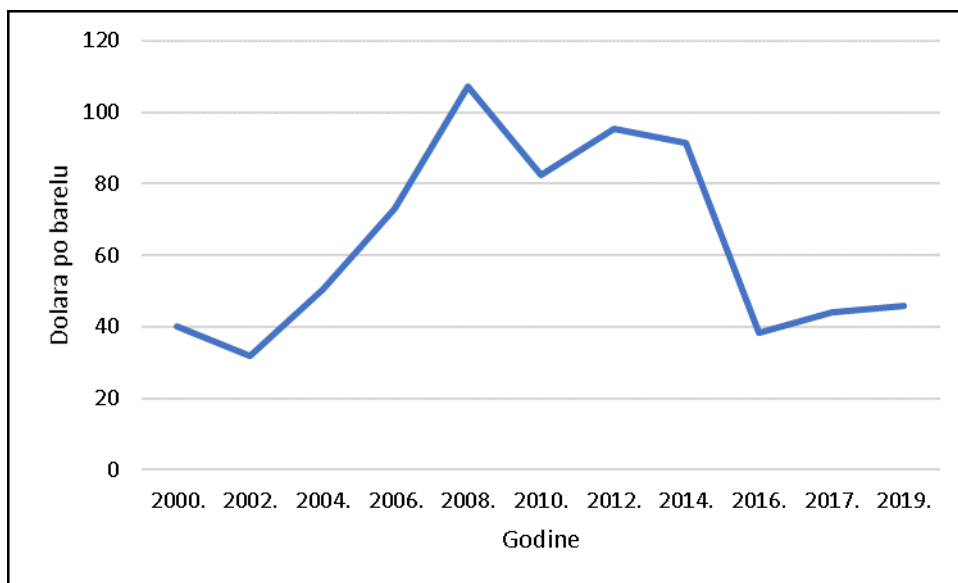
Sl. 5. Dnevna proizvodnja nafte u Saudijskoj Arabiji od 1980. do 2020.

Izvor: Index mundi,

<https://www.indexmundi.com/energy/?country=sa&product=oil&graph=production> (22.01.2020.),

Fred economic data, <https://fred.stlouisfed.org/series/SAUNGDPMOMBD> (22.01.2020.)

Stalan dotok nafte uz stabilnu cijenu nužan je ujedno i za industrijski svijet i za Al Sa'ude. Dok rastuće cijene nafte daju veći kratkoročni prihod za Saudijsku Arabiju, to nije nikad bila saudijska strategija. Jedan razlog je da ne žele navući bijes ostalog svijeta koji ovisi o nafti. Drugi razlog je što saudijska vlada investira svoje prihode u američkim dolarima i nema interesa da te valute kolabiraju. Zadnji je razlog što bi visoke cijene nafte nagnale ostale zemlje na razvitak obnovljivih izvora energije što nije u dugoročnom interesu Saudijske Arabije. Više se ne može računati samo na naftu kao dugoročnog pokretača saudijske ekonomije (House, 2012).

Sl. 6. Kretanje cijene nafte na svjetskom tržištu

Izvor: Inflationdata.com, <https://inflationdata.com/articles/inflation-adjusted-prices/historical-crude-oil-prices-table/> (28.01.2020.)

Međutim, potražnja za naftom još uvijek raste. Ukoliko se taj trend u budućnosti promijeni, mogao bi previše spustiti cijene nafte i smanjiti jedini važan izvor prihoda Saudijske Arabije (Bellini, 2019). Mnogi se pitaju zašto jedna država s ovako velikim приходima nije mogla unutar tri desetljeća stvoriti ekonomiju u kojoj bi bila puna zaposlenost. Odgovor je zapravo da je naftno bogatstvo usporilo ekonomski razvoj. Zbog velikih prihoda od nafte, Kraljevstvo sve donedavno nije imalo potrebu biti kompetitivno niti u jednoj drugoj ekonomskoj sferi. Ekonomski oslabljena Saudijska Arabija bila bi u mnogo nepovoljnijem položaju u odnosu na svog glavnog rivala u regiji, Iran. Iran je također veliki proizvođač nafte, ali je tehnološki i industrijski naprednija zemlja s većim brojem stanovnika. Međutim, razvitak obnovljivih izvora energije ne može imati veliki utjecaj na geopolitičku moć države. Male su šanse da Saudijska Arabija postane izvoznik npr. solarne energije. Svi njeni susjedi također imaju puno sunca, čak iako većina njih nema toliko kao Saudijski. Prava atraktivna tržišta Europi su predaleko, a druge države s puno prostora i sunca, poput Alžira, bliže su Europi nego Saudijska Arabija (Bellini, 2019).

„Saudijska vizija 2030“ označava plan saudijske države koji se temelji na reduciranju saudijske ovisnosti o nafti, razvitku ekonomije, poboljšanju javnih usluga poput zdravstva, obrazovanja te razvoj turizma (Saudi Vision 2030, 2016). Jasno je da Saudijska Arabija barem ima ispravne namjere u pogledu svoje vizije za 2030. godinu, ali trenutna

previranja na naftnom tržištu i sve veći društveni troškovi otežat će financiranje tih ambicioznih planova (Bradshaw, Connolly, Van de Graaf, 2019).

5. Odnos Saudijske Arabije i Irana

Saudijska Arabija je arapska, vehabijska i sunitska država, a Iran je perzijska šijitska država. Razlika identiteta ovih dviju država rezultirala je Saudijsko-iranskim Hladnim ratom koji se sve više zaoštrava i prelazi u kinetički sukob koji je vidljiv u njihovom posredničkom ratu u Jemenu. Razlike između ovih dviju država manifestiraju se i u unutarnjim sigurnosnim dilemama, između etničkih, plemenskih i religioznih grupacija, ali i u vanjskoj politici. Kao takvi, režimi su se u navedenim državama suočili s nizom problema, od toga kako sačuvati teritorijalni integritet, ideološki suverenitet, unutarnji i međunarodni legitimitet te sigurnost režima. Legitimitet režima posebno je važan ovim državama zbog pritiska, što domaće javnosti, što međunarodne zajednice. Rješavanje unutarnjih sigurnosnih pitanja dovelo je do stvaranja vanjskih sigurnosnih pitanja između Irana i Saudijske Arabije. Prije 1979., rivalitet između Saudijske Arabije i Irana bio je okarakteriziran time kako očuvati poredak i stabilnost u regiji gdje su i Al Sa'ud dinastija i dinastija Pahlavi željeli imati kontrolu. Nadmetanje je izviralo iz davnih arapsko-perzijskih tenzija i nije imalo toliki vjerski karakter podjele na šijite i sunite. Međutim, kao i uvijek kada je u pitanju geopolitika, ova dva režima su bila sumnjičava jedan prema drugome. Iran je poslije Drugog svjetskog rata bio blizak saveznik SAD-a. „SAD je jamčio opstanak iranskom režimu od 1945., a od 1960-ih bio je spreman poduprijeti Iran u nastojanju za regionalnom dominacijom tako što je omogućio vojnu i diplomatsku potporu koju je Iran zatražio“ (Halliday 1979 prema Mabon 2018, 3). Halliday je smatrao da unatoč ogromnom bogatstvu Saudijska Arabija nije bila sposobna nadmetati se da bude regionalna sila s obzirom na brojno iransko stanovništvo i vojni potencijal. Jake veze između SAD-a i Saudijske Arabije uspostavljene su tek poslije Drugog svjetskog rata kada je SAD shvatio stratešku važnost nafte i bojao se širenja komunizma na Bliski istok. Takva bojazan rezultirala je jakim vojnim vezama između Saudijske Arabije i SAD-a, omogućujući Washingtonu pojačan utjecaj unutar regije, a Saudijskoj Arabiji dobivanje vojne podrške kako bi se suprotstavila prijetnji Nasserovog Egipta. Budući da je SAD imao dobre odnose i sa Saudijskom Arabijom i Iranom, a britansko povlačenje iz zaljeva je to još više pojačalo, SAD je htio izgraditi tzv. „dvostruki stup“ savezništva između Saudijske Arabije i Irana. Poslije britanskog povlačenja iz zaljeva 1970-ih, Iranu se otvorila mogućnost zauzimanja dominantne uloge u regiji, odmah budeći stari plan o perzijskom suverenitetu nad Bahreinom. Saudijska Arabija je bila protiv i slučaj Bahreina jedina je

nesuglasica koja je bila prisutna između Saudijske Arabije i Irana prije 1979. godine. Iranski je šah tada popustio i podržao ideju Bahreina da sam odlučuje o svojoj sudbini. Dok god su Saudijska Arabija i Iran bili u savezništvu s SAD-om, nije bilo većih nesuglasica. Međutim, Islamska je revolucija 1979. sve to promijenila (Mabon, 2018).

Rivalitet između Saudijske Arabije i Irana možemo podijeliti u dva područja nadmetanja, ideološko i geopolitičko. Prvo područje počiva na dva različita identiteta, etno-nacionalni i religijski identitet. Povijesno gledano, odnosi između Arapa i Perzijanaca bili su zategnuti kao posljedica arapskih i perzijskih utjecaja diljem regije. Religiozno nadmetanje javlja se kao posljedica dominacije vehabizma unutar Saudijske Arabije, koja se karakterizira kao sekta unutar sekte, što znači da je posrijedi nadmetanje jedne sekte unutar sunitskog islama i šijitizma koji je službena religija Irana. Iranska revolucija 1979. bila je značajna za regionalnu sigurnost, budući da je nakon nje cilj Irana bio pozicionirati se kao vodeća sila u islamskom svijetu. Saudijska Arabija je bila posebno ranjiva s obzirom na važnost islama u Saudijskoj Arabiji i želju Al Sa'uda za kontrolom islamskog svijeta. Posebno zabrinjavajuća bila je tvrdnja Teherana kako Al Sa'ud nije legitimna islamska dinastija te ju se ne može prihvatiti kao zaštitnika svetih mjesta islama. To što je dinastija Al Sa'ud zaštitnik Meke i Medine integralni je aspekt legitimiteta Al Sa'uda, što unutar države, što u cijelom islamskom svijetu. Zbog toga, izrastanje Irana kao islamske sile koja ima dijametralno suprotne poglede na islam dovelo je do komplikacije odnosa. Nadalje, Iranci su koristili veliku količinu retorike protiv Al Sa'uda što je imalo dva efekta na unutarnju stabilnost Saudijske Arabije: delegitimiralo je Al Sa'ude, i uznemirilo šijitsku populaciju unutar Saudijske Arabije. Što se tiče geopolitičkog nadmetanja Irana i Saudijske Arabije, oboje žele proširiti svoj utjecaj na Perzijski zaljev i na područje Bliskog istoka. Ovakvo nadmetanje zaoštrilo se nakon propasti iračkog režima 2003. godine. Nadalje, Iran smatra kako treba biti dominantna sila u regiji zbog svoje duge povijesti i toga što je „prirodna“ država, a ne kreirana od strane kolonijalnih sila. Vjerovanje da je Iran prirodna država posljedica je perzijske povijesti koja se proteže do 700. g pr. Kr. i pojave modernih granica. Također, unutar geopolitičke sfere je i ekonomsko suparništvo, koje proizlazi iz uloga Saudijske Arabije i Irana kao vodećih proizvođača nafte i plina na Bliskom istoku i u svijetu. Suparništvo je vidljivo i unutar Organizacije zemalja izvoznica nafte (OPEC) (Mabon, 2018).

5.1 Ideološki i geopolitički sukob

Arapsko-perzijske tenzije, sektaške tenzije i utjecaj Iranske revolucije iz 1979. igraju veliku ulogu u ideološkom sukobu između Irana i Saudijske Arabije. Stoga će se razmotriti arapsko-perzijske tenzije, kao i sektaške razlike te na kraju utjecaj i posljedice revolucije iz 1979. Arapsko-perzijske tenzije imaju svoju pozadinu u povijesti koja proizlazi iz vojnih osvajanja Arapa i Perzijanaca. S druge strane, Arapi su sa svojim osvajanjima počeli 1100 g. kasnije. Arapske su vojske još više ojačale nakon pobjede nad bizantskom vojskom blizu Gaze 634.g., te nakon pobjede nad Perzijancima u Mezopotamiji 637. godine. Arapi su većinu Perzije zauzeli oko 654.godine. Najvažniji aspekt arapskih osvajanja bio je dolazak islama u Perziju. Iako Arapi nisu imali planove etničkog čišćenja ili nasilnog prelaska na islam, imali su džizju¹⁴ koja je mnoge Perzijance nagnala da pređu na islam. Ovo nije cijela povijest, ali donekle pokazuje povijesne uzroke današnje međusobne sumnjičavosti. Uz dugu povijest međusobne nepovjerljivosti tu su i sektaške razlike između sunita i šijita. Uzrok nastanka spomenutih sekti bio je prijepor oko toga tko bi trebao biti zakoniti nasljednik proroka Muhameda. U Saudijskoj Arabiji dominantna je vjera vehabizam koji pripada sunitskoj sekti dok je u Iranu dominantan šijitizam. Poslije 1979., religija je počela igrati puno veću ulogu u odnosima dviju država, dok prije toga, u Iranu religija nije imala veliku ulogu. Obje države su nakon 1979. legitimitet vukle iz religije. Nastanak Islamske republike Iran narušio je regionalni poredak i prekinuo nastajanje umjerenih savezništava na Bliskom istoku. Revolucija je pokazala da Iran provodi agresivnu politiku koja se temelji na ideološkim vjerovanjima ajatolaha¹⁵ Homeinija. Širenjem revolucije, Iran je došao do ideološkog konflikta s ostalim režimima u regiji. Ideološki okviri revolucije brzo su se transformirali u pravi kinetički sukob u Iračko-iranskom ratu 1980. godine (Mabon, 2018).

Sukob Saudijske Arabije i Irana nastao je zbog toga što islam i u jednoj i u drugoj državi zauzima najvažnije mjesto, a povrh toga služi kao legitimitet vlastima. Poslije revolucije 1979., Saudijska Arabija i Iran bivaju uključeni u dokazivanje svatko svojeg legitimiteta u islamskom svijetu. Poslije revolucije, Iran je želio preuzeti vodeću poziciju u islamskom svijetu nastojeći ujediniti muslimane protiv Zapada, kojeg su smatrali odgovornim za neprilike u islamskim državama. Unatoč tome što je Homeini nastojao ujediniti islamsko društvo, ostavio je prostora za kritiku za pojedine bliskoistočne vladare, poglavito Al Sa'ude. Ovaj prezir prema Al Sa'udima proizlazio je iz negacije da je monarhija prihvatljiv oblik

¹⁴ Porez za nemuslimane

¹⁵ Počasni naslov istaknutog islamskog vođe unutar šijitizma s religijskim i političkim značenjem

vladavine u islamu, a uz to je bilo nedopustivo da Al Sa'udi imaju veze sa Zapadom pogotovo s SAD-om. Smatrao je da takvo ponašanje Al Sa'uda nije u skladu s islamskim principima. Savezništvo Al Sa'uda i vehabijskog klera omogućava Al Sa'udima legitimitet, dok im je u 18. stoljeću omogućilo stvaranje prve države. Zbog toga, svako pozivanje Irana na vlastito vodstvo u islamskom svijetu smatra se potkopavanjem saudijske pozicije unutar islamskog svijeta. Saudijci su nastojali umanjiti značaj revolucije tako što su isticali kako je to bila šijitska revolucija, ponavljajući da šijitizam nije kompatibilan s vehabizmom i sunitizmom. Kao što ističe Furtig, revolucija je „bila okarakterizirana kao preokret Iranaca koji su pokušavali nastaviti prijašnju politiku iranskog ekspanzionizma, ali ovaj put obojenog u islamske boje“ (Furtig 2002 prema Mabon, 2018).

Iranska se strategija bitno razlikovala od saudijske, dok su Iranci htjeli isprva umanjiti razlike raskola između sunita i šijita, Saudijci su uvijek nastojali isticati podjele i koristiti anti-šijitsku retoriku, prebacujući krivnju na Iran i šijite općenito. Povijesno gledano, geopolitika u Zaljevu tradicionalno je bila pod dominacijom Saudijske Arabije i Irana. Poslije 1979., dogodila su se tri ozbiljna sukoba: Iračko-iranski rat i dva rata između Sjedinjenih Američkih Država i Iraka. Pozicija Saudijske Arabije tijekom tih sukoba kreirala je oblik sigurnosnog okruženja u zaljevu, a pogotovo je imalo utjecaja to što je Rijad ovisan o vanjskim snagama za svoju sigurnost. Slomom Iraka 2003., borbe za prevlast među pobunjenicima u Iraku omogućile su Saudijskoj Arabiji i Iranu sudjelovanje u posredničkom ratu. Poslije 2003., ključni pokretač odnosa između Saudijske Arabije i Irana bila je borba oko regionalnog balansa moći.

5.2 Regionalna sigurnost: Pogled iz Irana i Saudijske Arabije

Borba za ostvarivanjem regionalne dominacije bila je predmet interesa i Saudijske Arabije i Irana, ali svaka je strana to htjela ostvariti na različite načine. Egzistencijalna sigurnost ovih režima od vitalne je važnosti, ali se sigurnost traži na dijametralno suprotan način. Saudijska Arabija smatra sebe okruženom sa stvarnim i potencijalnim protivnicima, od kojih su većina veći i moćniji te zbog toga traži vanjske jamce svoje sigurnosti. Suprotno tome, Iran želi biti jamac vlastite sigurnosti. Do danas, Saudijska Arabija traži pomoć izvan Bliskog istoka kako bi odgovorila na asimetrične prijetnje. Iran s druge strane, kada je riječ o regionalnoj sigurnosti, ne želi uplitanje država izvan regije Bliskog istoka.

Tenzije ove prirode pojačane su ulogom Sjedinjenih Američkih Država unutar regije. Također, što se tiče moći SAD-a u Zaljevu, Saudijska Arabija i Iran imaju suprotne stavove.

Za Iran to znači vojnu prijetnju, a za Saudijsku Arabiju vojnu sigurnost. Unatoč važnoj ulozi SAD-a u obrani Saudijske Arabije, odnosi Rijada i Washingtona nisu uvijek bili dobri. Rijad i Washington imali su različita stajališta o ulozi američke vojske. Za SAD, vojna je nazočnost značila da su u Saudijskoj Arabiji kao zaštitnici, dok su se mnogi u Saudijskoj Arabiji protivili tome da njihova noga uopće kroči na sveto tlo. Dok Saudijska Arabija pokušava održati balans snaga u zaljevu uz pomoć vanjskih sila, Iran se protivi prisutnosti stranih aktera u zaljevu. Takav stav dolazi zbog iranske geografije i povijesti, budući da Iran sebe vidi kao jedinu državu koja bi trebala određivati politiku na Bliskom istoku. Iran sebe percipira kao „prirodnu državu“ koja je nastajala stoljećima, a okružena je državama nastalim uz pomoć Zapada u 20. stoljeću. Ovu iransku percepciju opravdava činjenica da su u iranskoj povijesti strani utjecaji ostavili velike ožiljke (od osvajanja Arapa do Engleza i Rusa). Težnje za autonomijom i još važnije samoodrživošću, bitne su odrednice iranske politike (Mabon, 2018).

5.3 Posrednički ratovi

Posrednički rat događa se kada neka velika sila, kako bi ostvarila svoje interese, pruža vojnu, financijsku, tehnološku i logističku potporu jednoj od zaraćenih strana u ratu u kojem ona formalno ne sudjeluje (Byman, 2018). Osim što se Saudijska Arabija i Iran ne podnose na diplomatskoj sceni, oni uz to sudjeluju ili su sudjelovali u brojnim posredničkim ratovima od kojih su najvažniji Palestina, Sirija, Libanon, Irak, Bahrein i Jemen.

Sl. 7. Prostor utjecaja Saudijske Arabije i Irana na Bliskom istoku

Izvor: Newsee, <https://mallanra.github.io/newsee/mainarticle.html> (28.01.2020.), Express, <https://www.express.co.uk/news/world/1161053/iran-news-axis-resistance-mapped-cold-war-2-donald-trump-hassan-rouhani-spt> (28.01.202.)

Saudijska Arabija nastoji se suprotstaviti iranskoj potpori nedržavnih aktera kao što su *Hamas* i *Hezbollah* tako što pridobiva potporu drugih arapskih država koje *Hamas* i *Hezbollah* smatraju prijateljom za svoju sigurnost. Takva savezništva utjecala su na približavanje Izraelu. Iznimka po svemu je Sirija kao država sa sunitskom većinom koja ima snažne veze s *Hezbollahom* i ostaje ključan saveznik Irana.

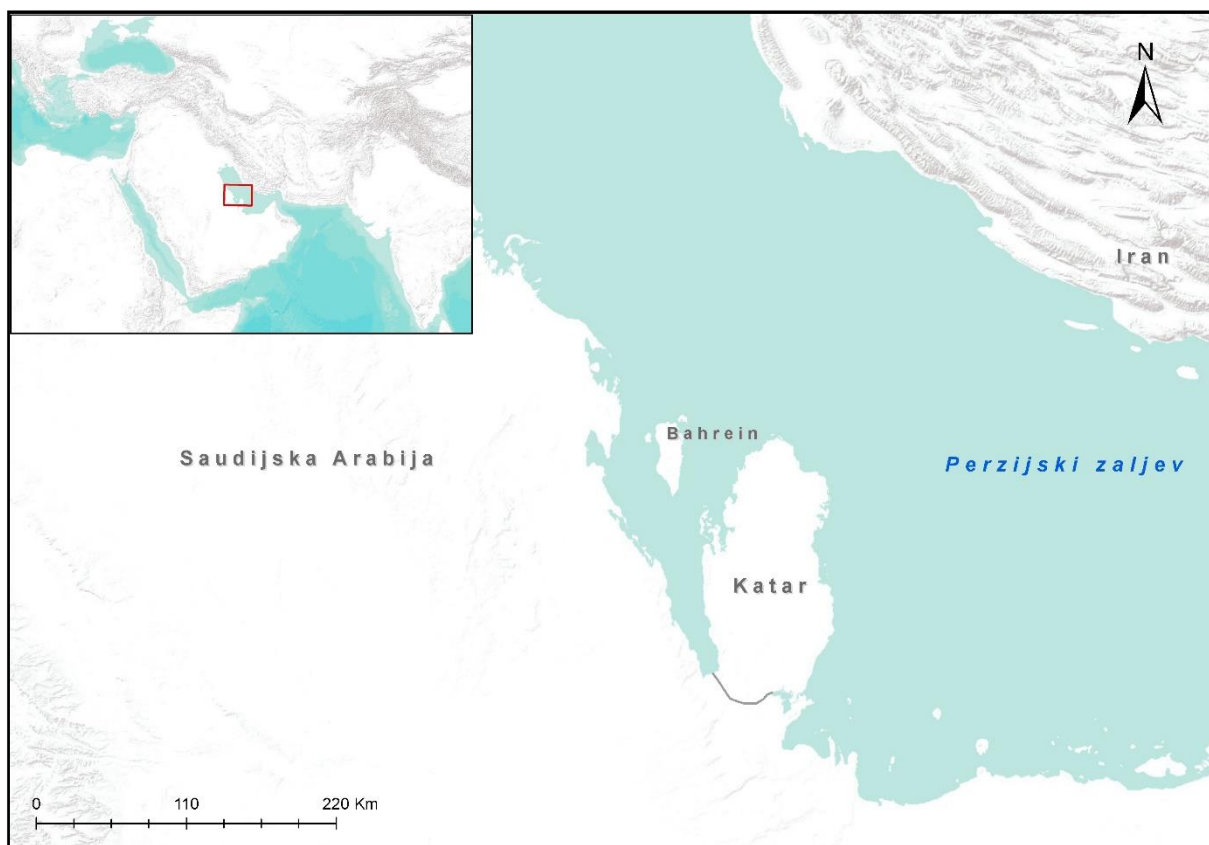
Libanon je dugo bio važan i za Iran i za Saudijsku Arabiju. Vjerske veze između Irana i Libanona datiraju još od vremena prije 1979. godine. Za Saudijsku Arabiju, Libanon je predstavljao djelokrug na kojem će se suprotstaviti Gamal Abdel Nasseru u pedesetim i šezdesetim godinama 20. stoljeća. Veze između Irana i *Hezbollah* u Libanonu predstavljaju zabrinutost Saudijske Arabije. Veze između Saudijske Arabije i bivšeg premijera Rafika Haririja su nakon njihovog izbora stvorile sukob između dvije frakcije u Libanonu. Jedna je „Savez 8. ožujka“ sastavljena od Irana, *Hezbollah* i Sirije te „Savez 14. ožujka“ odnosno

pro-Hariri koalicije uz potporu Saudijske Arabije. Ključan aspekt saudijske strategije unutar Libanona je pokušaj izolacije Sirije od Irana, zatim smanjivanje utjecaja Irana u Libanonu, izbacivanje Iranaca iz problematike izraelsko-palestinskog sukoba i na kraju zatvaranje vrata arapskog svijeta Irancima. Saudijcima je odlično poslužila kriza u Siriji kako bi smanjili iranski utjecaj u Libanonu. Zbog toga Saudijska Arabija uz Katar podupire sve opozicijske grupe u Siriji koje se bore protiv Bashara al-Assada. Cilj Saudijske Arabije je vraćanje Sirije uz bok ostalim arapskim državama koje su protiv Irana. Politička je situacija u Iraku poslije 2003. zabilježila mnogo sektaških konflikata između sunita i šijita s tim da su suniti imali potporu Saudijske Arabije, a šijiti potporu Irana. Povlačenjem Sjedinjenih Američkih Država iz Iraka 2011., šijiti i suniti unutar Iraka bili su izloženi utjecaju susjednih država. Rijad vjeruje kako Iran ima snažne veze s šijitskim strankama u Iraku, prvotno zbog toga što dijele iste religijske poglede, a kao drugo to što su mnogi Iračani iz šijitske zajednice protjerani u Iran tijekom '70-ih i '80-ih godina 20. stoljeća. Treba dodati da iračke šijitske stranke surađuju samo sa šijitskim strankama iz drugih država u okruženju, a isto vrijedi i za sunitske stranke. Rijad nema ništa protiv da je iračka vlada većinski šijitska sve dok je nacionalistička i što dalje od Irana. Iranski utjecaj u Iraku očit je kroz Korpus iranske Revolucionarne garde i Quds¹⁶ snage, dok je saudijski utjecaj teško procijeniti, ali pretpostavlja se da je utjecaj samo financijske prirode, znači nevojni, te je nastao zbog pritiska saudijske javnost zbog vjerskih, plemenskih i etničkih veza sa sunitima u Iraku (Mabon, 2018).

Bahrein nudi širok spektar za analizu odnosa između Rijada i Teherana i što se tiče ideološkog i geopolitičkog pitanja. Kao prvo, Kraljevstvo Bahreina smatra se epicentrom sektaškog sukoba na čijem se primjeru može proučavati ideološko nadmetanje. Bahrein je ispunjen sektaškim tenzijama, a 75% stanovnika su šijiti. Smatra se da šijitska populacija ima veze s Iranom zbog iste vjere. Vladajuće pleme Al Khalifa dolazi s Arapskog poluotoka i za razliku od većine stanovnika su suniti. Geografska lokacija Bahreina pruža dobru priliku za proučavanje geopolitičkog nadmetanja. Kraljevstvo Bahreina arhipelag je od 33 otoka od kojih je najveći Bahrein, udaljen samo 16 km od Saudijske Arabije. Bahrein je povezan sa Saudijskom Arabijom mostom kralja Fahda, otvorenog 1986. godine. Bahrein je najmanja država članica Zaljevskog vijeća za suradnju, s populacijom od 1,2 milijuna, od kojih su pola milijuna državljanima. Al Khalife su došli na vlast u 18. st. iz Katara i uz pomoć plemena s

¹⁶ Postrojba Quds dio je Korpusa iranske Revolucionarne garde specijalizirana za asimetrično ratovanje u inozemstvu

arapskog poluotoka svrgnuli su perzijske vladare. Još 1820. perzijski su vladari uputili prosvjednu notu i prisvajali Bahrein dodajući kao i danas da je Bahrein neodvojiv dio Irana. Saudijska Arabija također ima snažne veze s Bahreinom koje proizlaze Al Khalifinih plemenskih veza u Saudijskoj Arabiji i zbog ekonomskih veza zbog prodaje nafte. Važnost Bahreina za Saudijsku Arabiju nadilazi samu potporu za Al Khalife, ono odražava i geopolitičku zabrinutost zbog iranske nazočnosti u Perzijskom zaljevu, ali i šire na Bliskom istoku. Al Sa'udi žele spriječiti iransko miješanje u Bahreinu ponajprije zbog blizine Saudijske Arabije i Bahreina. Rijad smatra da je stabilnost Al Khalifa najbolji način da se to osigura. Nadalje, baš kao što se smatra za saudijske šijite, tako su isto šijiti u Bahreinu stigmatizirani da su iranska peta kolona. Neposredno nakon početka „Arapskog proljeća“ 2011., Saudijska Arabija i Iran ušli su u posrednički rat u Bahreinu tako što su jedni podržavali vladajući režim, a drugi prosvjednike. Kada su započeli prosvjedi u Bahreinu, većina prosvjednika su bili šijiti, ali to nije bio sektaški protest nego je bio protest potaknut pozivom na političke i demokratske reforme. Isprva su to bili mirni prosvjedi koji nisu direktno prozivali kralja Hamada, iako je nakon toga uslijedio snažan odgovor snaga sigurnosti. Nakon niza sukoba prosvjednika i snaga sigurnosti, prosvjednici su zauzeli trg u Manamu. Bahrein je zatim preko Zaljevskog vijeća za suradnju pozvao Saudijsku Arabiju, Katar i Ujedinjene Arapske Emirate u pomoć. Njihova vojna nazočnost trebala je osigurati preživljavanje režima Al Khalifa. Saudijska upletenost u Bahreinu bila je očita dok iranska upletenost na koju su svi upozoravali nije bila jasno vidljiva osim što je bila jasna poveznica između Irana i Islamske fronte za oslobođenje Bahreina (IFLB) koji je bio optužen za pokušaj državnog udara 1981. (Mabon, 2018).

Sl. 8. Položaj Bahreina u odnosu na susjedne države

Izvor: Maps Bahrain, <https://hr.maps-bahrain.com/otok-bahrein-karti> (28.01.2020.)

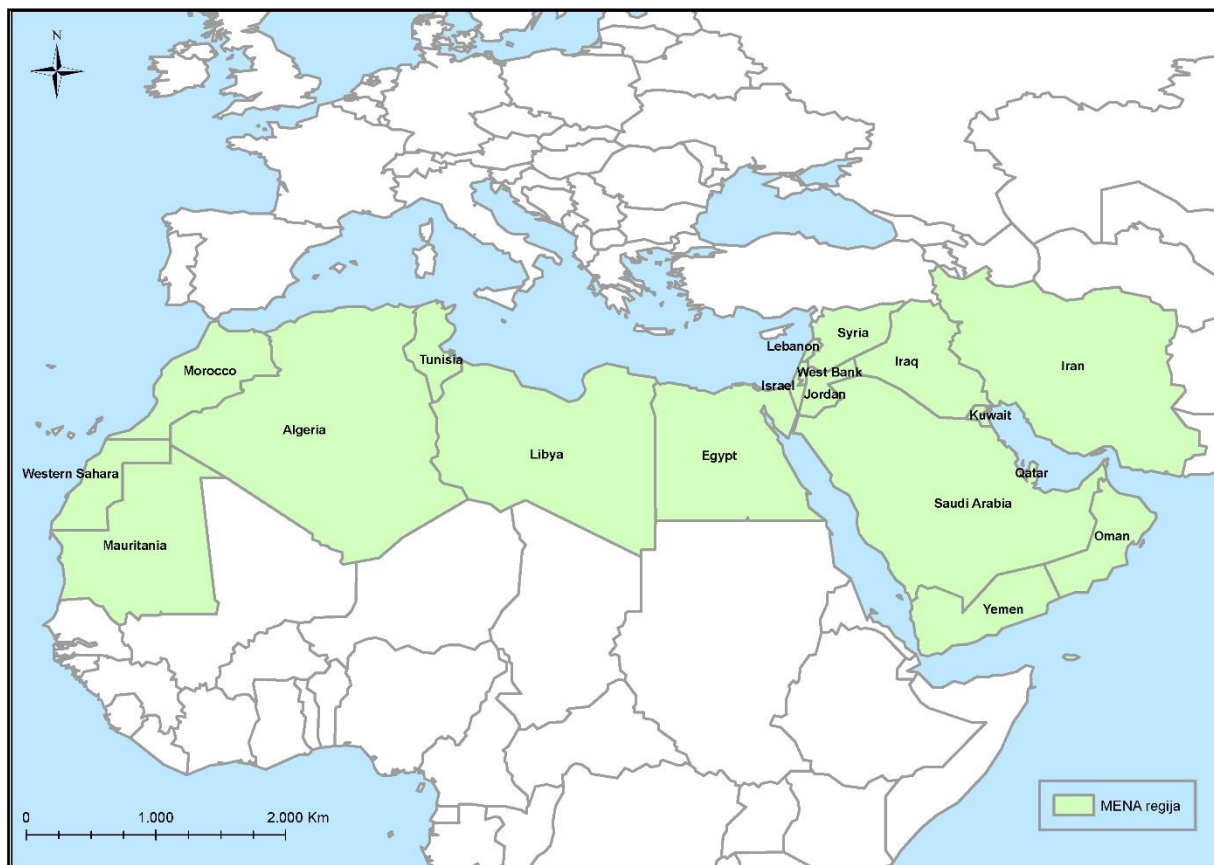
Iako nema čvrstog dokaza za iransku ulogu u ustancima u Bahreinu, postoji čvrsto vjerovanje da bi se Bahrein u slučaju uspjeha ustanika okrenuo Iranu, a utjecaj Saudijske Arabije u Bahreinu bi nestao.

Bez obzira na to što u regiji broj sunita nadmašuje broj šijita, ne može se opovrgnuti da snaga šijitskih grupa neprestano raste, ostavljajući Saudijsku Arabiju u neprijateljskom susjedstvu i okruženu moćnim šijitskim državama. Isto tako, znajući da su suniti brojčano nadmoćni u arapskom svijetu, Teheran ne želi riskirati da ispadne krivac za poticanje sektaških sukoba. Zbog jačanja šijitskih grupa na Bliskom istoku, Saudijska Arabija nije željela ništa prepustiti slučaju, nije htjela diplomatsko rješenje u Bahreinu, nego je izvela vojnu intervenciju jer zna da pobjeda šijita u jednoj državi daje poticaj za isto šijitima u drugoj državi. Ovo je dokaz da se ideološki aspekt sukoba Saudijske Arabije i Irana teško može odvojiti od geopolitičkog.

5.4 Saudijske i iranske posredničke organizacije na Bliskom istoku

Kao što Iran podupire šijitske manjine diljem regije Bliskog istoka, tako i Saudijska Arabija koristi priliku za destabilizaciju Irana pružajući ideološku i logističku potporu Arapima, Kurdima i Balučima u Iranu. U intervjuima 2009. za RAND korporaciju, saudijski su analitičari rekli istraživačima da bi Iranski unutarnji problemi bili dobra poluga za saudijski utjecaj. Izvješće RAND-a opisuje saudijsku potporu vehabijskim elementima u Iranu i sunitskim grupama da potkopaju religiozni establišment Irana koji je ujedno i vlast. Izravna posljedica saudijske zabrinutosti u vezi povećanog iranskog utjecaja unutar Iraka bila je veća saudijska involviranost unutar sunitskih organizacija u Iraku, uključujući i *Al Qai'du*, pružajući im ideološku i financijsku potporu, ali nije poznato u kojoj mjeri. To je ujedno bio i način da se ostvari protuteža Iranu u Iraku, ali i da se umanju nezadovoljstvo javnosti unutar Saudijske Arabije. Vrlo je očito da je Irak posrednički rat između Irana i Saudijske Arabije u kojem sudjeluju sunitski i šijitski elementi. Još jedan problem nastaje za Saudijsku Arabiju, a to je da mora balansirati između svojih interesa u Iraku i podupiranja *Al Qai'de* u Iraku koja bi kasnije mogla predstavljati prijetnju i Saudijskoj Arabiji. Vladajuće elite nekoliko zemalja na Bliskom istoku su zabrinute da Iran možda želi ujediniti šijite na prostoru takozvane regije *MENA*¹⁷ (Bliski istok i Sjeverna Afrika) u nešto što se zove „šijitski polumjesec“. Šijitski polumjesec protezao bi se od Irana do Libanona (Mabon, 2018).

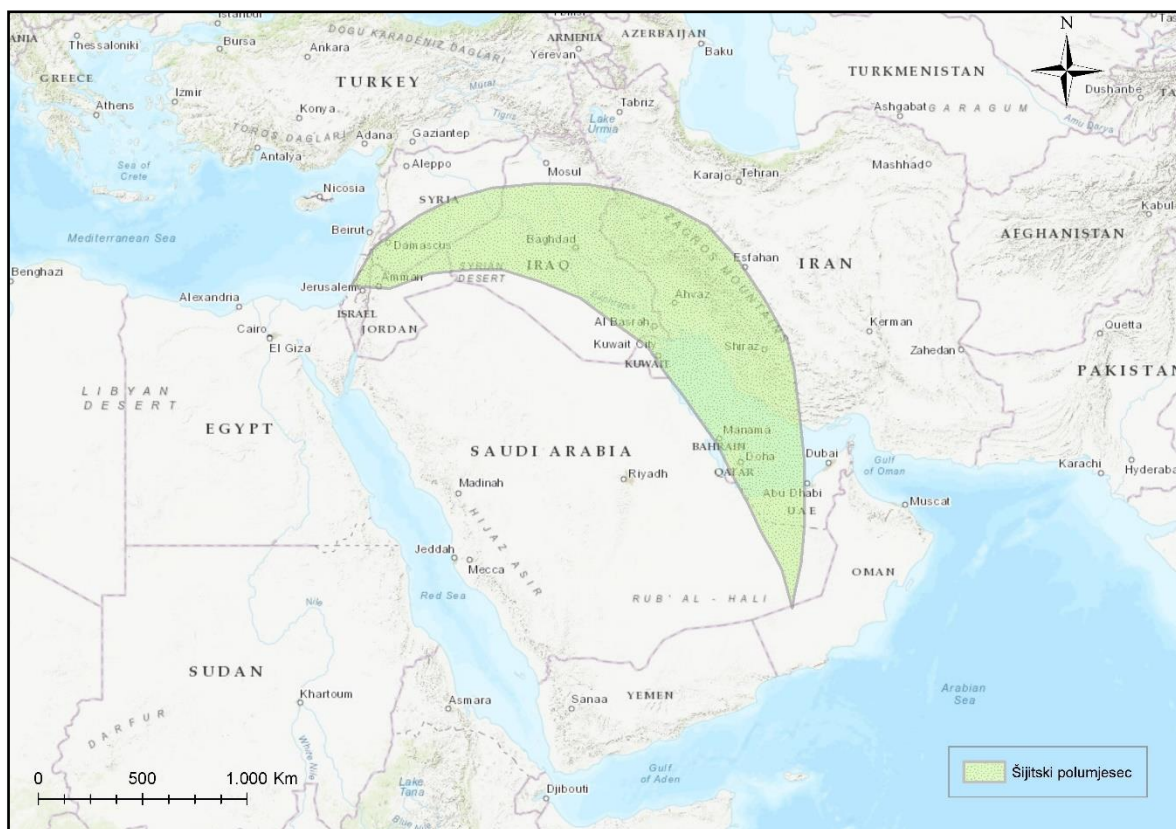
¹⁷ Middle East & North Africa

Sl. 9. Regija Bliskog istoka i Sjeverne Afrike (MENA)

Izvor: Researchgate,

https://www.researchgate.net/figure/MENA-Region-Countries_fig1_316156532 (22.01.2020.)

Sl. 10. Šijitski polumjesec

Izvor: The Russian Information Agency,

[http://eng.iran.ru/news/analytcs/45/Shiite arc the new reality in the Middle East](http://eng.iran.ru/news/analytcs/45/Shiite%20arc%20the%20new%20reality%20in%20the%20Middle%20East)

(22.01.2020.)

Nadalje, retorika koja se gura u potpori šijitskih organizacija ima kapacitet da potkopa unutarnji legitimitet Iraka, Sirije i Libanona. Sumnja koja se povezuje s iranskim akcijama pogoršana je zbog navodne Teheranove umiješanosti u subverzije u Bahreinu i Kuvajtu, a neke od optužbi su bile da je Iran pomagao grupe kao što je Islamska fronta za oslobođenje Bahreina, što je isprovociralo Saudijsce, nazvavši Iran „Zaljevskim teroristom“ (Mabon, 2018).

Zbog lokacije naftnih rezervi koje su u Istočnoj provinciji Saudijske Arabije, stabilnost te provincije od velike je važnosti za Al Sa'ude. Kada tome dodamo da saudijski šijiti s Irancima dijele zajedničku vjeru, strah postaje još veći zbog takozvane iranske pete kolone. A kada tome dodamo i iransku potporu IFLB-u u Bahreinu i šijitskim prosvjednicima tijekom Arapskog proljeća, nameće se pitanje o iranskoj manipulaciji šijitskim skupinama kako bi destabilizirali regiju.

Jedna od istaknutijih šijitskih opozicijskih organizacija je *Hezbollah al-Hijaz*, vjerska grupacija povezana s Iranom, a s ustrojem po uzoru na libanonski *Hezbollah*. Ime saudijske pokrajine Hidžaz u imenu organizacije služi kako bi se potkopao suverenitet Al Sa'uda na tom prostoru. *Hezbollah al-Hijaz* jasno se očitovao da je njihov cilj rušenje saudijske elite i uspostava Islamske republike po uzoru na Iran. „Nema sumnje da su veze s Islamskom republikom vrlo jake, jer Iran je baza za sve oslobodioce i revolucionare u svijetu“ (Matthiesen 2010 prema Mabonu, 2018), a to je u skladu s revolucionarnim ciljevima Homeinija i pomaganjem mustazefina¹⁸ u islamskom svijetu.

Prema američkom ministarstvu pravosuđa, *Hezbollah al-Hijaz* izveo je teroristički napad na toranj *Khobar* 1996., odnosno na američku bazu u Saudijskoj Arabiji. Izvješće ministarstva iz 2001. kaže kako *Hezbollah al Hijaz* smatra odgovornim za napad i kako je Iran inspirirao, podupro i usmjerio *Hezbollah* organizacije u Saudijskoj Arabiji, Libanonu, Kuvajtu i Bahreinu od 1980-ih godina. Bez obzira na navode, veze između Irana i Hizballaha su postojale 1992. i 1994., ali ne i 1996. kada su se napadi dogodili. U bombaškom napadu 2003. u Rijadu, napad je izvela *Al Qai'da*, a izvršiooci su bili Saudijci. SAD je optužio Iran za davanje sklonište operativcima *Al Qai'de* koji su bili uključeni u napad. Istočna granica Irana puna je pripadnika *Al Qai'de*, ali to ne znači da su tamo u potpori Teherana. Povezanost *Al Qai'de* i Irana jednostavno ne stoji jer ne dijele zajedničku ideologiju. Radikalna sunitska organizacija i fundamentalistička šijitska vlada jednostavno ne mogu koegzistirati zajedno. Isto vrijedi i za potporu IFLB-u u Bahreinu, optužbe postoje samo na račun toga što ta organizacija i Iran dijele zajedničku religiju. Druga je stvar u Siriji gdje Iran otvoreno podupire Assada. Zakaria ponovno upozorava osvrćući se na svoj članak u *Washington Postu*. Prema analizi iz *Global Terrorism Database* koju je napravio *Leif Wernar s King's College London*, više od 94% žrtava islamskog terorizma izvedeno je od strane Islamske države, *Al Qai'de* i ostalih sunitskih grupacija. Iran se bori protiv tih istih skupina, a ne podržava ih. Gotovo svaki teroristički napad na Zapadu nekako je bio povezan sa Saudijskom Arabijom. Niti jedan nije bio povezan s Iranom (Zakaria 2016 prema Wardu, 2018). Mala je razlika u tome kako Saudijska Arabija i Iran reagiraju na opozicijske grupe u vlastitim državama. Način na koji te grupacije prijete navedenim državama je ideološka prijetnja i prijetnja po teritorijalni integritet (geopolitička). Te grupe imaju transnacionalne karakteristike pa se odgovorom na njih mogu pojačati tenzije izvana. Kako bi očuvali unutarnju koheziju i legitimitet te kako bi zaobišli izazove za teritorijalni integritet i

¹⁸ Perzijski izraz za potlačene

ideološki suverenitet, pribjegli su dvjema strategijama. Jedna je povećanje legitimiteta i kohezije šireći svoje ideologije i postavljanjem sebe protiv „njih“. Kao takvi, vrlo slični u širenju ideologije, ujedno su i Rijad i Teheran širili svoju verziju islama, po mogućnosti na štetu drugog. Druga je strategija obračunavanje s opozicijskim grupama tako što će im umanjiti politički prostor i smanjiti kapacitete za buduće operacije (Mabon, 2018).

Obje države žele biti predvodnici islamskog svijeta i zato svaka koristi svoje strategije kako bi umanjila legitimitet druge države. Islamska se republika posebno usredotočila na Al Sa'ude i kampanju protiv njih kako bi im umanjila legitimitet. Rijad je uzvratio istom mjerom i nastojao povećati sektaški razdor između dvije države. Saudijski su se s neistomišljenicima i opozicijskim grupama obračunavali tako što su ih odmah stavljali van zakona. Organizacije koje su prijetile ideološkom suverenitetu Saudijske Arabije, bile su raspuštene i protjerane, a one koje su koristile nasilje su nasilno i eliminirane. Izvoz ili protjerivanje organizacija imalo je dva cilja, reduciranje unutarnjih napetosti i stvaranje ideološkog *buffera* prema iranskom ekspanzionizmu. Legitimitet je vrlo važan Al Sa'udima zbog velike kritike domaće javnosti i zbog izazova koje im postavlja Iran. Iranski su lideri izrazili zabrinutost u vezi očuvanja teritorijalnog i ideološkog suvereniteta zbog straha od narušavanja teritorijalnog integriteta od strana iredentističkih i secesionističkih pokreta te zbog narušavanja ideološkog suvereniteta zbog suparničke vjerske doktrine. Teheran je nastojeći umanjiti izazove po teritorijalni integritet pokušao s isticanjem iranstva i islama, no ako to ne pomaže, pribjegavaju smanjenu prostora za takve grupe u političkim, vjerskim i kulturnim sferama. Određeni stupanj prosvjeda je dopušten, ali moraju biti lojalni režimu. Uz smanjenje prostora za djelovanje grupama, krivnja se uvijek baca na inozemne faktore, na primjer kada su u pitanju protesti Azera i Arapa. Optužujući inozemne faktore za svoje probleme, režimi stvaraju veću socijalnu koheziju unutar vlastitih država (Mabon, 2018).

Zbog podrške i manipulacije regionalnim grupama od strane Rijada i Teherana zakomplicirali su se odnosi u regiji i povećalo sektaško nadmetanje. Razvoj sektaškog nadmetanja u posredničkim ratovima u Iraku, Libanonu, Bahreinu i Siriji, stvorilo je još veće geopolitičko nadmetanje Saudijske Arabije i Irana demonstrirajući važnost ideologije unutar geopolitičke sfere. Kontradiktorne pozicije koje su ove države zauzele nakon Arapskog proljeća pokazuju važnost ideologije, ali ipak u krajnjem slučaju geopolitika i geopolitički interesi bitniji su u procesu donošenja odluka za obje države.

6. Odnos Saudijske Arabije i Sjedinjenih Američkih Država

Prvobitni ulazak SAD-a u Saudijsku Arabiju bio je motiviran isključivo razlozima ekonomske prirode. *Standard Oil* došao je ibn Saudu i ponudio mu koncesiju jer je očajnički trebao novac. *Anglo-Persian Oil Company* također je poslala svog predstavnika s protuponudom. Budući da je APOC imala više nafte nego što je trebala, cilj je bio samo da se isključe ostali konkurenti iz regije. APOC je ponudio 5.000 funti unaprijed za koncesiju, a *Standard Oil* je ponudio 50.000 dolara i tako dobio koncesiju. Na taj su način uspostavljeni temelji za blisku suradnju između Saudijske Arabije i SAD-a koja i danas oblikuje budućnost Bliskog istoka. Također, kralj je želio SAD za saveznika iz razloga jer SAD nije imao imperijalističku povijest na Bliskom istoku. Kao nezavisni kralj, imao je mogućnost biranja. *Standard Oil* je kasnije svoje dionice od koncesije prodao tvrtki *Texaco* i 1944. kompanija koja je upravljala koncesijom preimenovana je u *Arabian-American Oil Company* (ARAMCO). Činjenica da su američke kompanije upravljale velikim prirodnim resursima Saudijske Arabije, imala je velik utjecaj na njezin razvoj. ARAMCO nikad nije bio instrument američke vanjske politike i često je bio u zavadi s Washingtonom. Međutim, kada se saznalo da Saudijska Arabija posjeduje četvrtinu svjetskih zaliha nafte, odnos Saudijske Arabije i SAD-a postao je još čvršći (Mansfield, 2013).

Pojednostavljeno, Amerikanci su nudili sigurnost u zamjenu za naftu. Zbog novog načina ratovanja, bila je velika potražnja za naftom. Godine 1944., tijekom vrhunca vojnih operacija, dnevno je bilo potrebno 14 puta više nafte nego je bio cjelokupni izvoz nafte u Europu tijekom Prvog svjetskog rata. SAD je tada proizvodio dvije trećine svjetske nafte, ali to nije bilo dovoljno. Saudijska Arabija je imala veliko značenje za poslijeratni svijet. Nafta je također bila na umu saudijskom vladaru jer mu je zemlja bila siromašna, što zbog depresije što zbog pada proizvodnje nafte tijekom rata. Britanci su im to djelomično nadoknađivali, ali jedino su Sjedinjene Američke Države imale ekonomski kapacitet da pomognu Saudijcima. Kralj je jednako tako bio zabrinut za sigurnost Kraljevine. Bliski istok je tada, jednako kao i danas, bio nestabilno okruženje pa se kralj htio osigurati. Hašemiti koji su vladali Jordanom i Irakom i tvrdili da vuku podrijetlo od proroka Muhameda, dugo su vremena htjeli vratiti Meku i Medinu pod svoje okrilje, ono što im je ibn Saud oduzeo 20 godina ranije. Jemen je bio konstantan izvor tenzija zbog saudijskog teritorijalnog osvajanja na štetu Jemena. Ibn Saud bio je u strahu od dojučerašnjih saveznika Britanaca koji su se htjeli dokopati nafte. Dva državnika postigla su dogovor. SAD će pružiti sigurnost Saudijskoj Arabiji, otvaranjem vojne baze u Dhahranu, u zamjenu za naftu. Saudijska

Arabija je nakon toga objavila rat Njemačkoj i Japanu i tako sebi osigurala stolicu u UN-u (Riedel, 2018).

Saudijska Arabija bila je čvrsto u anti-komunističkom taboru tijekom Hladnog rata, ne samo zato što je duboko islamska država nego zato što je prepoznala SAD kao jedinu državu koja im može pružiti zaštitu protiv Sovjetskog saveza, britanskog imperijalizma, arapskih nacionalista i ostalih prijatelja. Saudijska Arabija se okrenula SAD-u i 1955. potpisala s njima ugovor o vojnoj suradnji i obuci saudijske vojske. Izgrađena je i baza u Dhahranu za potrebe američkog ratnog zrakoplovstva. Američki predsjednik Dwight D. Eisenhower odlučio je izgraditi mrežu savezništava oko Sovjetskog Saveza i Kine kako ne bi širili komunizam. Dhahran je imao iznimno važan geostrateški položaj. Otkako je Richard Nixon stupio na dužnost američkog predsjednika, kralj Faisal upozoravao je na širenje pro-sovjetskih vlada u arapskom svijetu. Smatrao je Saudijsku Arabiju branom Bliskog istoka od nadirućeg sovjetskog utjecaja. Izraelska pobjeda 1967. razljutila je Arabe i približila ih Sovjetima, a time i oslabila američku poziciju u regiji. Richard Nixon se zatim prebacuje na takozvanu strategiju „dvostrukog stupa“. Saudijska Arabija i Iran bili bi dvije regionalne sile podupirane od SAD-a, odgovorne za red i stabilnost. U praksi, iranski je šah bio ključni oslonac američke geopolitike na tom prostoru, više nego saudijski kralj. Napadom Sovjetskog Saveza na Afganistan Saudijskima se pružila prilika da mobiliziraju muslimane diljem svijeta. Saudijska Arabija i SAD tada tijesno surađuju u ratu u Afganistanu kako bi slomili komunizam. Odmah nakon sovjetske invazije, pakistanski predsjednik general Mohammad Zia ul Haq nazvao je kralja Khalida i princa Fahda kako bi ih upozorio na sovjetsku prijetnju. On i Saudijski smatrali su kako su Pakistan i Iran sljedeći na udaru kako bi Moskva dobila izlaz na toplo more i kontrolu nad lukama u Arapskom moru, Hormuškome tjesnacu, Perzijskom zaljevu i naftom koja se tamo nalazi. Saudijski i Pakistanci su se odmah dogovorili o međusobnoj suradnji, opremanju i obučavanju mudžahedina. Zbigniew Brzezinski bio je identičnog mišljenja kao i Saudijski i Pakistanci te je uvjerio Cartera kako se trebaju povezati s islamskim zemljama Saudijskom Arabijom i Pakistanom, a tu će se uključiti i Kina kojoj će Amerikanci ekonomski pogodovati na štetu Sovjetskog Saveza (Riedel, 2018).

„Obavještajni podaci iz 1980. potvrdili su kako Sovjeti stvarno razvijaju planove za vojne operacije u Iranu što znači da su Saudijski cijelo vrijeme bili u pravu. Šejh bin Baz dao si je za pravo da kao čelnik Svjetske muslimanske lige pozove muslimane u borbu u Afganistanu. Tu se opet ne vidi jasna distinkcija između vjere i politike jer su si klerici često

davali za pravo da se miješaju u domenu politike koja je bila domena kraljevske obitelji“ (Riedel, 2018, 82).

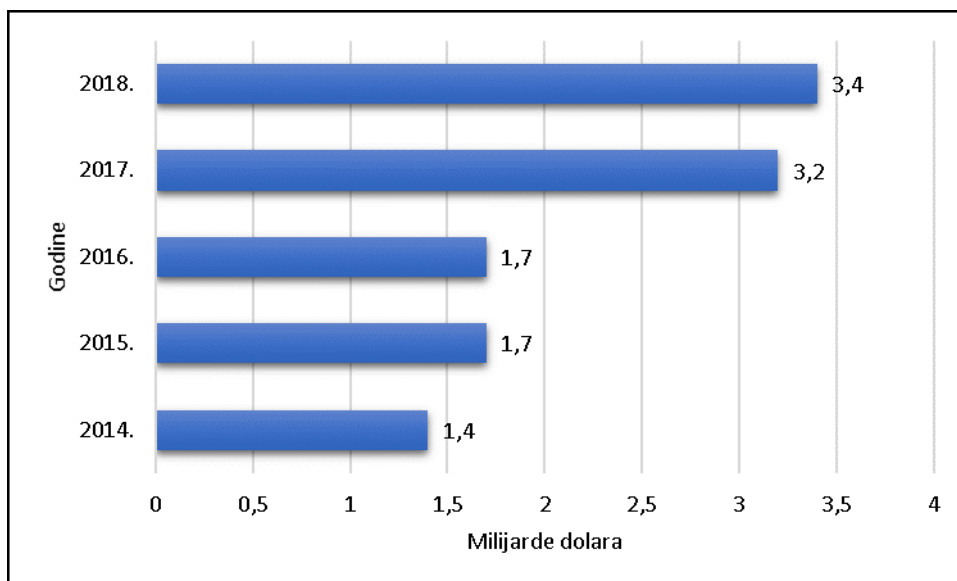
Rat u Afganistanu okončan je 1988. g. kada je Moskva povukla vojnike. Rat se i dalje nastavio između mudžahedina i komunističke vlasti Afganistana još tri godine, ali već samo povlačenje Sovjeta značilo je skorašnju pobjedu američko-saudijsko-pakistanske alijanse. Nekoliko mjeseci nakon povlačenja Sovjeta, berlinski je zid pao, raspao se Varšavski pakt i Hladni je rat završio. Propast sovjetske okupacije Afganistana bila je velika propagandna pobjeda za Kraljevinu. Kralj Fahd mogao je slobodno reći da je njegova vlada odigrala ključnu ulogu u slamanju komunizma i sovjetskog imperijalizma. Kredibilitet Saudijske Arabije kao vođe islamskog svijeta bio je ojačan nakon rata u Afganistanu (Riedel, 2018).

Krajem 1990-ih počeli su se narušavati odnosi SAD-a i Saudijske Arabije, poglavito zbog izraelskog utjecaja u Washingtonu. Terorizam je također narušavao odnose. Saudijci su bili uvjereni da znaju bolje od Amerikanaca što napraviti s terorizmom u kojem sudjeluju Saudijci i zbog toga nisu htjeli odavati osjetljive informacije Amerikancima. Saudijci su očekivali kako će predsjednik George W. Bush dijeliti iste stavove kao i njegov otac George H. W. Bush. Saudijsko-američko partnerstvo George W. Bush smatrao je važnim, ali ga nije zanimao mir između Izraela i Palestine. Tijekom prve godine predsjedništva George W. Busha, zbilja se intifada u Palestini. Kada se George W. Bush htio sastati s kraljem Abdullahom, dobio je odbijenicu sve dok ne zaustavi sukob Palestinaca i Izraelaca. Kralj Abdullah htio je da se George W. Bush sastane s Arafatom kako bi zaustavio izraelsku okupaciju Gaze i Zapadne obale. Zbog Bushevog nemara da se postigne dogovor, Saudijci su smatrali kako nova američka administracija radi protiv svih Arapa i kako će se to odraziti na cijenu nafte (Riedel, 2018). Kralj Abdullah rekao je kako će Saudijska Arabija „težiti vlastitim interesima bez obzira na američke interese“ (Riedel, 2018, 134).

Tijekom prvih šest mjeseci mandata George. W. Busha, odnos između dvije države bio je u krizi. Ovo je bio najteži trenutak u američko-saudijskim odnosima od 1973. i prvi put da se ponovno spominje uporaba nafte kao oružja. Odnos dvije države nakon 11. rujna još se više pogoršava naročito kada se saznalo da su 15 otmičara Saudijci. Saudijska Arabija je osudila napad i složila se odmah s time da se napadne Afganistan i svrgne talibanski režim koji skriva bin Ladena. Odmah poslije napada, Saudijci su shvatili da su suočeni s teškim problemom vezanim uz odnose sa svojim najvećim saveznikom. „Saudijci su platili američkoj oglašivačkoj kući *Burson Marteller* 2,7 milijuna dolara za reklame u američkim

medijima opisujući Saudijsku Arabiju kao vjernog američkog saveznika. Pojačali su marketing još više u Washingtonu, gdje su mjesečno plaćali 200.000 dolara *Qorvis Communications* za oglase. Frederick Dutton, posebni pomoćnik JFK-a dobio je 500.000 dolara da pomogne saudijskom marketingu. Tvrtka *Patton Boggs* dobila je 100.000 dolara da utječe na američke kongresnike. Prvotno je saudijska politika, nastojeći skrenuti pozornost, rekla da je Izrael kriv za napad“ (Gold, 2003, 193). Godine 2002. Saudijska Arabija se još više distancirala od SAD-a. Bush je pozvao palestinski narod da izabere nove lidere koji nisu kompromitirani terorom. Pozvao ih je na izgradnju demokracije, temeljene na slobodi i toleranciji. To je bila politika koja se sastojala u tome da se makne Arafat i uspostavi demokracija. Saudijcima se to naravno nije sviđjelo bez obzira što se radi o Arafatu kojem nikad nisu vjerovali i koji je podržavao Irak. Posebno zabrinjavajuće za Saudijce bilo je to što demokracija može biti nametnuta bilo kojoj arapskoj državi od strane SAD-a. Budući da je prema Amerikancima demokracija jedino ispravno društveno uređenje, Saudijci su se s pravom pitali kakva je onda budućnost jedne teokratske apsolutne monarhije (Gold, 2003).

Barack Obama pokušao je ponovno pokrenuti izraelsko-palestinsko pitanje, ali bez odjeka. Jedna od ideja Baracka Obame bila je zbližavanje Izraela i Saudijske Arabije na račun zajedničkog neprijatelja Irana. Više nego ikad, Saudijci, kao i Izraelci, bili su uplašeni rastućim iranskim utjecajem u regiji. Naravno da od zbližavanja Saudijske Arabije i Irana nije bilo ništa, što i ne čudi jer Saudijci s Izraelom još i danas komuniciraju samo preko posrednika. Iranska utrka ka nuklearnom oružju i regionalnoj hegemoniji bila je na vrhu Obamine liste prioriteta. Saudijci se nisu toliko brinuli o iranskom nuklearnom programu, koliko ih je zabrinjavala iranska regionalna dominacija i korištenje šijita za ostvarenje tih ciljeva. Abdullah je čak tražio od američkog ministra obrane Roberta Gatesa da SAD vojno napadne Iran. Gates je to odbio jer nisu htjeli biti plaćenici i boriti se za saudijske interese. Međutim, Barack Obama i Robert Gates pribojavali su se izraelskog napada na Iran jer bi to značilo da će Iranci uzvratiti Izraelu i SAD bi se morao uključiti, što bi izazvalo regionalni rat. Donald Trump izabrao je Saudijsku Arabiju kao prvu državu koju će posjetiti za vrijeme svoga mandata. Saudijcima je bilo drago što, za razliku od Baracka Obame, Donald Trump nije spominjao ljudska prava, demokraciju ili političke reforme nego je dogovorio veliku prodaju vojne opreme. Najveći dio kupljene vojne opreme i naoružanja za Saudijsku Arabiju dolazi iz Sjedinjenih Američkih Država, što je jedan od razloga zašto se Sjedinjenje Američke Države ne odriču Saudijske Arabije kao svog saveznika (Riedel, 2018) .

Sl. 11. Saudijski uvoz oružja od SAD-a od 2014. do 2018. godine

Izvor: Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2019/05/saudi-arabia-world-largest-arms-importer-2014-2018-190512140945972.html> (22.01.2020.)

Predsjednik Trump podržao je Saudijsku Arabiju u borbi protiv Irana. Najavio je kako će područje Bliskog istoka ostaviti svojim saveznicima; Izraelu i Saudijskoj Arabiji. Izrael i Saudijska Arabija dijele zajedničkog neprijatelja, a to je Iran, iako Saudijska Arabija do danas nije priznala Izrael i zagovornik je slobodne Palestine. On, međutim, ostavlja prostor da na scenu ponovno stupi Islamska država ako Bliski istok ostavi bez američkog nadzora. Nedavna povijest pokazuje da je Amerika vrlo uspješna u pokretanju ratova, ali ih nije sposobna završiti. Trumpova opsesija Iranom, dobro je poslužila i Izraelu i Saudijskoj Arabiji. Mohammed bin Salman koristi tu činjenicu i potpiruje vatru za otvoreni konflikt s Iranom, znajući da će iza njega stajati Izrael i SAD, države koje se jedine mogu vojno suprotstaviti Iranu. Izrael i Saudijska Arabija koriste i još jednu činjenicu, a to je postojanje iranskog nuklearnog programa. Mohammed bin Salman i izraelski predsjednik Benjamin Netanyahu agresivno su lobirali da Donald Trump izvede preventivni napad na Iran. Bilo kakva agresija protiv Irana riskira raskidanje veza s Europom i raskol unutar NATO-a, istovremeno provocirajući Rusiju i Kinu. Ako dođe do sukoba, Hormuški tjesnac, jedan od strateških točaka, će se zatvoriti, što će imati nesagledive posljedice na svjetsku ekonomiju (Riedel, 2018).

7. Odnosi Saudijske Arabije i ostalih država na Bliskom istoku

Trenutačno je Saudijska Arabija uz Iran ekonomski i vojno najmoćnija država na prostoru Bliskog istoka. Ujedno je Saudijska Arabija ključan američki saveznik u regiji što joj daje prednost nad Iranom budući da je Iran vojno prepušten sam sebi. Saudijska Arabija tijesno surađuje sa Sjedinjenim Američkim Državama i u većini slučajeva njihovi geopolitički potezi su u koordinaciji jedni s drugima budući da im se za sada interesi preklapaju. Interesi su najvažniji element u geopolitici svake države, pa tako i saudijske. U ovom poglavlju prikazat će se kakav utjecaj Saudijska Arabija ima na pojedine države na Bliskom istoku te da li je ona faktor stabilnosti na Bliskom istoku.

Sl. 9. Bliski istok sa Saudijskom Arabijom u središtu

Izvor: The Saudi Arabia Tourism Guide, <https://www.saudiarabiatourismguide.com/interactive-map/> (27.12.2019.)

7.1 Odnos Saudijske Arabije i Iraka

Irak je završio rat s Iranom u velikim dugovima. Dugovao je milijarde dolara svojim kreditorima, posebice Saudijskoj Arabiji, Kuvajtu i Ujedinjenim Arapskim Emiratima.

Međutim, to nije umanjilo iračke ambicije. Saddam Hussein želio je da Irak postane dominantni igrač na Bliskom istoku. Bio je duboko nezadovoljan time što su Saudijski lobirajući u UN-u zaustavili rat 1988. kad je Iran praktički bio pred porazom. Prekidom rata, vratila se i iranska i iračka nafta na tržište što je značilo pad cijena nafte. Zbog toga je Irak još više financijski patio. Kreditori, među kojima su bili Saudijski, nisu od Iračana zahtijevali da odmah otplate dugove, ali ih nisu ni zaboravili. Godine 1990. Jordan, Irak, Egipat i Jemen stvaraju Arapsko vijeće za suradnju. Iz perspektive Saudijske Arabije, ova je alijansa okruživala Saudijsku Arabiju, posebice zbog Jemena s kojim su Saudijski imali problema. Irački predsjednik Saddam Hussein optužuje Kuvajt kako namjerno proizvodi više nafte da naštetiti iračkoj ekonomiji. Iračani su zahtijevali da im se otpišu dugovi i da im daju 27 milijardi dolara za obnovu zemlje. Nakon što je Kuvajt to odbio, uslijedila je iračka invazija. Saudijske za Kuvajt veže poseban sentiment jer je Kuvajt pružio egzil Fahdovom ocu ibn Sa'udu u prošlosti. Aneksija Kuvajta bi također strateški oslabila Saudijsku Arabiju. Sve arapske zemlje zajedno se tada nisu mogle suprotstaviti Iraku pa čak i da je Egipat poslao cijelu vojsku. Međutim, Saddam Hussein propustio je zadnju priliku da bez problema osvoji Saudijsku Arabiju u kolovozu 1990. budući da je to bio zadnji mjesec prije nego je američka vojska došla u pomoć Saudijskoj Arabiji i započela operaciju Pustinjski štit. Zračna kampanja u ratu trajala je 34 dana, a sama operacija Pustinjska oluja samo 100 sati. Saudijski nisu željeli svrgavanje Saddama Husseina. Namjera je bila da se Saddam Hussein ostavi na vlasti s dovoljno moći kako bi bio prijatnija Iranu (Riedel, 2018).

„Prvi Zaljevski rat pokazao je vrlo dobro, bolje nego ikad prije koliko su snažne veze Saudijske Arabije i SAD-a, ali je isto tako pokazao ranjivost Saudijske Arabije i ovisnost o američkoj zaštiti. Da je kojim slučajem Saddam Hussein napao u kolovozu 1990., odmah nakon što je napao Kuvajt, saudijska Istočna provincija i Bahrein pali bi vrlo brzo. Kako bi se oslobodio Kuvajt, Saudijska je Arabija trebala pola milijuna američkih vojnika kao i britanske, francuske i arapske vojnike“ (Riedel, 2018, 111). Jedna od posljedica ove ranjivosti je obnovljeni saudijski trud oko očuvanja legitimiteta tako što će širiti svoju verziju islama. Pojačana je izgradnja džamija i vjerskih škola diljem Europe, Afrike i Azije. To je bio jedan od odgovora domaćim kritikama zbog toga što je saudijski kralj Fahd tražio od američkog predsjednika vojnu pomoć tijekom Prvog zaljevskog rata. Iračani su se nakon rata obvezali pred Vijećem sigurnosti UN-a da će uništiti svoje programe za stvaranje oružja za masovno uništenje. Saddam Hussein protivio se inspekcijama UN-a i zato je došlo do manjih kriza na relaciji Bagdad-Washington. Saudijski su bili ključni za nametanje američke

volje Iraku jer su na svojem teritoriju imali najveću američku zračnu bazu u Dhahranu. Amerikanci su dugo nakon rata ostali u Saudijskoj Arabiji bez obzira na obećanje da će otići. Međutim, saudijska politika netom prije početka druge savezničke invazije na Irak bila je potpuno suprotna politici koju su Saudijci vodili 1990. godine. Nametalo se pitanje tko bi zamijenio Saddama Husseina i da li bi se nakon njegovog svrgavanja proveli demokratski izbori u Iraku. Provedbom izbora neminovno bi šijiti osvojili vlast budući da su većina u Iraku i time bi Irak prešao na stranu Irana, što bi značajno poremetilo ravnotežu snaga na Bliskom istoku. Službena saudijska politika nikako se nije slagala s ratom u Iraku. Princ Saud al Faisal kao ministar vanjskih poslova otišao je u Washington 2005. i upozorio Bijelu kuću da će Irak upasti u građanski rat i da će Iran time ojačati. Rekao je „Irak je gotov zauvijek, bit će podijeljen, što će dovesti do mnogih sukoba u regiji“ (Riedel, 2018, 148). Tada se nitko nije obazirao na saudijska upozorenja koja su se kasnije pokazala točnim. No, s druge strane, Saudijcima je zbog vlastite ekonomije odgovarao trajno destabilizirani Irak. Kao prvo, smirivanjem situacije u Iraku bi se iračka naftna industrija oporavila i spustila cijene nafte. Drugo, uspostavom demokracije i slobodnih izbora, došlo bi do pokazivanja stvarne demografske situacije. Time bi se stvorila šijitska država na granici sa Saudijskom Arabijom (Riedel, 2018).

7.2 Saudijska uloga tijekom Arapskog proljeća

Revolucije u Libiji i Siriji bile su drugačije za Saudijsku Arabiju. Assad i Gadafi nisu bili saudijski prijatelji. Sirijski je režim bio iranski saveznik od 1980. godine. Kada je izbila revolucija u Siriji i Libiji, kralj Abdullah je podržao revolucionare. Saudijci nisu htjeli demokraciju u tim državama ni u kojem slučaju, ali su se nadali da će postojeće diktatore zamijeniti sunitski vlastodršci koji će više biti naklonjeni saudijskom utjecaju. Saudijska je Arabija jasno dala do znanja Washingtonu da će ih podržati u slamanju ovih režima ako podrže Saudijsku Arabiju u vezi s Bahreinom. Saudijci su predbacivali Amerikancima manjak potpore i govorili da se SAD ponaša kao kad je šah bio svrgnut, kada su ga jednostavno napustili. Saudijci smatraju da ih se treba slušati jer oni bolje razumiju regionalnu politiku i da je kako kaže Abdullah „Iran izvor svih problema“. Saudijci su nastojali rekreirati afganistanski model u Siriji, što znači plaćeni pobunjenici od strane Saudijsaca i Amerikanaca koji će srušiti pro-iranski režim. „Kraljevina je tajno kupila oružje za sirijske sunitske pobunjenike, naročito u Hrvatskoj, i prokrijumčarila ih pobunjenicima kroz Jordan“. Saudijci su za potrebe sirijskih pobunjenika kupili oružja u vrijednosti jedne milijarde dolara od istočnoeuropskih država (Riedel, 2018, 163).

Egipat i Tunis bili su glavni akteri u Arapskom proljeću. Prosvjednici koji su svrgavali dugogodišnje diktatore Hosnija Mubaraka i Zine El Abidine Ben Alija utrli su put i nadahnuli mnoge druge širom Bliskog istoka i Sjeverne Afrike da zahtijevaju uklanjanje autoritarnih režima i socijalnu pravdu. Saudijska Arabija je ugušila svaki pokušaj prosvjeda i još k tome intervenirala vojno u Bahreinu i Jemenu kako bi spriječila šijitske ustanke. Širenje šijitizma vjerojatno je saudijska prijetnja broj jedan, posebno poslije 1979. godine. Bilo kakva pobuna s šijitskim predznakom velika je prijetnja saudijskom suverenitetu. Ne samo da je geopolitički gledano njihova pozicija stalno pod prijetnjom Irana kao države, nego i njegove državne religije. Prosvjedi u Saudijskoj Arabiji smatrani su iranskim uplitanjem. Posljedično je to prouzrokovalo veću represiju nad šijitskom populacijom u Saudijskoj Arabiji. Nadalje, osim višestoljetnog sunitsko-šijitskog sukoba, bilo kakvo svrgavanje diktatora ne bi bilo dobro jer bi se isto vrlo lako moglo preslikati na Saudijsku Arabiju (*Wahabbism*, 2017).

7.3 Odnos Saudijske Arabije i Egipta

Egipat i u 21. stoljeću ostaje jedan od glavnih saudijskih interesa, pogotovo poslije Arapskog proljeća. Nakon pada Hosnija Mubaraka, izbori su na vlast doveli vladu u kojoj je dominiralo Muslimansko bratstvo. Saudijski su se znali nositi s Muslimanskim bratstvom, ali im je bilo duboko nelagodno što najmnogoljudnijom arapskom državom vlada slobodno izabrana vlada. Ako jedna islamska demokracija, koliko god mana imala, može vladati Egiptom, ona može dati primjer i ostalim državama, između ostalog i u Saudijskoj Arabiji. Nova vlada Mohammada Morsija imala je mnoge neprijatelje kod kuće, posebice vojsku. Saudijska Arabija je imala važnog saveznika u kontrarevolucionarnom kampu, generala Abdel Fattah al-Sisija, koji od prije imao veze sa Saudijcima. General Sisi i vojska svrgnuli su Mohammada Morsija i uhitili stotine članova Muslimanskog bratstva. Revolucija je u Egiptu bila slomljena. Saudijska je država bila prva država koja je pozdravila kontrarevoluciju i za nagradu poslala 12 milijardi dolara pomoći. Egipat je Saudijskoj Arabiji poklonio dva otoka, Tiran i Sanafir u Crvenom moru, kako bi Saudijska Arabija izgradila most do Egipta. Stjecanjem ta dva otoka Saudijski dobivaju nominalnu kontrolu nad izraelskim i jordanskim pristupom Crvenom moru. Otoci su zapravo vraćeni Saudijskoj Arabiji jer ih je ibn Saud dao na čuvanje Egipćanima 1948. kako bi ih obranili od Izraela (Riedel, 2018).

Sl. 13. Otoci Tiran i Sanafir

Izvor: Oil and gas people, <https://www.oilandgaspeople.com/news/8106/egyptians-blast-sisi-for-selling-egypt-islands-in-exchange-for-saudi-money/> (28.01.2020.)

7.4 Rat u Jemenu

Prvo veliko iskušenje za mladog saudijskog prestolonasljednika Muhammada bin Salmana, koji ujedno obnaša dužnost ministra obrane, bio je Jemen. Politički proces u kojem je dugogodišnji predsjednik Jemena Ali Abdullah Saleh zamijenjen Abd Rabuh Mansur Hadijem, pretvorio se u produženi nacionalni dijalog koji je kulminirao prijedlogom da se država podijeli na šest regija. Hutiji¹⁹ su odbili prijedlog jer bi njihova regija bila okružena kopnom i izolirana. Ali Abdullah Saleh odbio je otići u egzil i sklopio je savezništvo s Hutijima protiv Hadija. U rujnu 2014. Ali Abdullah Saleh i Hutiji zauzimaju glavni grad Sanu. Do siječnja 2015., Hutiji i Ali Abdullah Saleh zauzeli su većinu sjevernog Jemena, uključujući luku Hodeidah. Abd Rabuh Mansur Hadi stavljen je u kućni pritvor. Pobunjenici su sklopili sporazum s Iranom za izravne letove iz Sane za Teheran četiri puta na dan. Abd Rabuh Mansur Hadi bježi u Saudijsku Arabiju, a pobunjenici su krenuli na veliku luku Aden.

¹⁹ Neslužbeni naziv za politički pokret *Ansar Allah* budući da im je osnivač iz plemena Huti

Za novog kralja Salmana i Mohammeda bin Salmana ovakav razvoj događaja značio je da će Iran uskoro imati uporište na samom Arapskom poluotoku. Hutiji su imali već duže vrijeme poveznice s Iranskom revolucionarnom gardom i *Hezbollahom*. Mali broj pripadnika Iranske revolucionarne garde i *Hezbollaha* došao je obučavati Hutije na njihovim balističkim raketama. Procijenjeno je da Iran daje 10 do 20 milijuna dolara svake godine pobunjenicima. Iranske su novine hvalile kako su četiri arapska glavna grada Bejrut, Damask, Bagdad i Sana pod iranskim utjecajem. U stvarnosti, niti Hutiji, niti Ali Abdullah Saleh nisu bili iranski saveznici, ali za Saudijce je situacija bila nepodnošljiva. Rijad je brzo okupio koaliciju zemalja koju čine sve zaljevske monarhije, Egipat, Jordan, Maroko, Sudan i još neke afričke države kako bi postavili Abd Rabuh Mansur Hadija na vlast. U ožujku 2015. Mohammed bin Salman proglašava Operaciju Odlučna Oluja i napada Ali Abdullah Saleha i Hutije diljem Jemena. Pobunjenici su odgovorili raketama na saudijske pogranične gradove. Rat je prouzročio humanitarnu katastrofu i ne nazire mu se kraj, ponajprije zbog odlučnog otpora Hutija, ali i nesposobnosti saudijske vojske (Riedel, 2018).

7.5 Saudijska Arabija i Katar

Nakon što su Saudijci optužili Katar za podupiranje terorizma, mnogi su vidjeli taj potez kao neiskren budući da oboje sponzoriraju terorizam, i Islamsku državu i *Al Nusru*. Preko noći pokrenut je bojkot Katara od strane Saudijske Arabije, Ujedinjenih Arapskih Emirata i Egipta. Usmjerili su pažnju javnosti na veze Katara s Iranom. Katar se zatim stvarno okrenuo Turskoj i Iranu za pomoć. Ironično je što su Saudijska Arabija i Katar jedine dvije vehabijske države u svijetu. Možda zvuči paradoksalno, ali Katar vidi veću prijetnju u Rijadu, s kojim je u formalnom u savezu, a manje u Teheranu protiv čije je prijetnje osnovano Vijeće za zaljevsku suradnju. Zato postoje opravdani razlozi. Rijad je u prošlosti u više navrata raznim manipulacijama pokušao u Dohi instalirati režim koji će biti podčinjen i poslušan politici obitelji Sa'ud. Takva nastojanja Rijada su se do danas pokazala neuspješnim, a mali Katar se, zahvaljujući enormnom bogatstvu od nafte i plina, moćnoj medijskoj korporaciji *Al Jazeera*, pragmatičnom vodstvu i progresivnoj vanjskoj politici uspio nametnuti kao respektabilan faktor u regiji (Softić, 2014).

8. Unutarnja politika Saudijske Arabije

Informacije koje internet pruža običnim Saudijcima može biti najveća prijetnja obitelji Al Sa'ud, ali nije jedina. Borba za prijestolje još je jedna od prijetnji. Mnoge zastrašuje činjenica da je nasljeđivanje prijestolja išlo s brata na brata i uskoro će morati prijeći na

sljedeću generaciju prinčeva. To će značiti da će samo jedna grana obitelji od nekih 7.000 prinčeva imati moć, što je recept za potencijalni konflikt budući da će 34 od 35 linija obitelji biti bez prava glasa. Saudijski znaju da je druga saudijska država uništena zbog borbe oko prijestolja. „Danas Saudijska Arabija podsjeća na umiruće desetljeće Sovjetskog Saveza gdje se jedan stari šef Politburoa mijenjao jedan za drugim da bi na kraju došao Gorbačov s reformama koje su došle prekasno“ (House, 2012, 8).

Religija, nekoć stup stabilnosti, postala je izvor podjele među Saudijscima. Mnogi su Saudijski, i modernisti i konzervativni uvrijeđeni iskorištavanjem religije od obitelji Al Sa'ud kako bi podupirali političke ciljeve. Uvriježena fleksibilnost religioznih učenjaka srozava legitimitet obitelji Al Sa'ud, kao i tih religioznih učenjaka. Religiozni učenjaci osuđuju nevjernike u svetoj zemlji proroka Muhameda dok istovremeno odobravaju dolazak američkih vojnika kao što je to bio slučaj 1990. godine. Vjerski učenjaci osuđuju miješanje muškaraca i žena na bilo kojem mjestu, a ne brane na primjer na sveučilištima gdje dolaze i nevjernici, a pogotovo ne brane u postrojenjima tvrtke ARAMCO gdje je ženama oдавно bilo dopušteno voziti. Modernisti smatraju da ako Al Sa'udi mogu manipulirati s vjerskim autoritetima kada to odgovara njihovim interesima, zašto onda ne pritisnu vjerske autoritete na još brže promjene. Usprkos mnogim frustracijama, većina Saudijsaca ne želi demokraciju. Za konzervativne Saudijske, nevjerojatno je i neetički da čovjek stvara zakone umjesto da slijedi zakone koje je propisao Allah. Moderni i umjereni Saudijski, svjesni su, unatoč tome što je vladarska obitelj zabranila sve političke i društvene organizacije u zemlji, da bez njih zemlji slijede plemenski, regionalni i klasni konflikti ili vladavina religioznih fanatika. Sa 70.000 džamija u Saudijskoj Arabiji, religiozni Saudijski su jedini koji su organizirani i vjerojatno je da bi vlast pripala onima najradikalnijima. Što god da je budućnost Saudijske Arabije, sigurno nije demokracija. Stoga se nameću pitanja može li se saudijski režim reformirati i da li je dugoročno gledano ovakav sustav održiv? U nastavku biti će navedeni svi razlozi koji bi mogli utjecati na propast Saudijske Arabije iznutra, ali i razlozi opstanka Saudijske Arabije u ovom obliku kakav je danas (House, 2012).

8.1 Potencijalni uzroci i faktori političke krize u Saudijskoj Arabiji

Kako stare podjele na plemena, regije, rodove i klase postaju sve više vidljive u Saudijskoj Arabiji, sposobnost islama da služi kao ujedinjujuća sila postaje sve slabija. Umjesto da ujedinjava, islam razdvaja. Al Sa'udi su ispolitizirali islam te su iskoristili islam i religiozni establišment za potporu džihadistima u Afganistanu, da bi 2003. promijenili

smjer i zamolili religiozni establišment da promovira umjereniji islam kako bi potkopali ekstremiste koji su postali prijatnija. Time više nisu bili vjerodostojni i Saudijski ih počinju smatrati „marionetama“ Zapada. Islam na prvi pogled djeluje kao vjera koja se doslovno tumači, ali u islamskom svijetu postoje mnoge interpretacije islama. Tijekom saudijske povijesti, jedino su vehabije imale monopol na interpretaciju islama. Pojavom interneta, mnogi Saudijski samostalno proučavaju *Kur'an* i samim time vehabije i kraljevska obitelj nemaju više monopol. Ujedno su islamski učenjaci i njihova različita stajališta koja su javno dostupna stvorila obilje proturječnosti (House, 2012).

Tab. 1. Broj internet i *Facebook* korisnika na Bliskom istoku 2019. godine

Bliski istok	Br. Stanovnika	Br. korisnika interneta	Br. Korisnika interneta u %	Facebook korisnici	Facebook korisnici u %
Bahrein	1 637 896	1 615 620	98,6	1 100 000	67,1
Iran	82 503 583	62 702 731	76,0	40 000 000	48,4
Irak	40 412 299	19 947 510	49,4	17 000 000	42
Israel	8 583 916	7 002 759	81,6	5 800 000	67,5
Jordan	10 069 794	8 700 000	86,4	5 300 000	52,6
Kuvajt	4 248 974	4 231 978	99,6	3 100 000	72,9
Libanon	6 065 922	5 546 494	91,4	3 600 000	59,3
Oman	5 001 875	4 011 004	80,2	2 630 000	52,5
Palestina	5 186 790	3 381 787	65,2	1 700 000	32,7
Katar	2 743 901	2 734 297	99,6	2 300 000	84
Saudijska Arabija	34 140 662	31 856 652	93,3	18 000 000	52,7
Sirija	18 499 181	6 335 969	34,2	4 900 000	26,4
UAE	9 682 088	9 532 016	98,5	8 700 000	89,8
Jemen	29 579 986	7 903 772	26,7	2 352 942	7,9
Ukupno	258 356 867	175 502 589	67,9	116 482 942	45

Izvor: Internet World Stats, <https://www.internetworldstats.com/stats5.htm>, (28.01.2020.)

Vanjske informacije i utjecaji sve više prodiru u Saudijsku Arabiju putem interneta, satelitske televizije, mobitela i društvenih mreža. Saudijsko društvo više nije imuno od utjecaja vanjskog svijeta. Saudijska Arabija ima oko 31 milijuna korisnika interneta od svojih 34 milijuna stanovnika. Prema *Internet World Stats* 18 milijun Saudijski bilo je na *Facebooku* u 2019. godini. Saudijska Arabija druga je zemlja po broju korisnika interneta na Bliskom istoku. „Dok je većina razgovora na *Facebooku* privatna, a ne političke naravi, Saudijski su se naučili povezivati, a primjer takvog spontanog povezivanja je poplava u Jeddi 2009. godine. Režim nije slijep na ovakvo spontano okupljanje ljudi. Povijesno gledano, svaki put kad se režim osjeti ugroženim, provode se nove religiozne restrikcije. Kada je

režim uvjeren u svoju nadmoć, olabavi stroge religiozne zakone što daje ljudima lažni osjećaj slobode“ (House, 2012, 61).

„Stanovništvo Hidžaza, relativno kozmopolitske pokrajine koja okružuje luku Jeddu i Meku, ne voli činjenicu da ljudi iz Nedžda u središnjoj Arabiji, rodnom mjestu Al Sa'uda, drže sve ključne sudske i financijske pozicije i nameću ostalima svoje konzervativne običaje. Još više to odbijaju šijiti iz naftom bogate Istočne provincije, mnogo više nego sufijski muslimani iz Jedde ili ismailiti iz siromašnog juga Saudijske Arabije. Plemenske razlike također dijele populaciju jer malo se osoba vjenča izvan plemena. Saudijski vrlo lako mogu odrediti tko je iz kojeg plemena. Društveni se život u potpunosti sastoji od obitelji i druženja s obiteljima iz istog plemena. Regionalne podijele svakodnevice su u životu Saudijsaca“ (House, 2012, 68). Intenzivirajući sukob oko uloge žena u saudijskom društvu mnogo je više od toga da žene smiju voziti ili miješati se s muškarcima na javnim mjestima. To nije rat između spolova nego posrednički rat između modernista i konzervativaca. Dok su mladi ljudi prosvjedovali tijekom Arapskog proljeća, u Saudijskoj su Arabiji to bile uglavnom žene koje su zahtijevale da se iz zatvora puste politički zatvorenici. Građanski neposluš u obliku vožnje auta bio je čest slučaj. Vehabijska je premisa da muškarci služe Allahu, a žene služe muškarcima.“ Saudijske su bile puno slobodnije 1970-ih godina kada nisu morale nositi ni *abayu*²⁰, dok danas to moraju“ (House, 2012, 84).

U društvu koje je jedno od najmlađih na svijetu, frustracija mladih prema režimu je veliki problem. Mladi se sve više otuđuju od religije. 31 % Saudijsaca je izjavilo da su tradicionalne vrijednosti zastarjele i da su spremni prihvatiti moderne vrijednosti i vjerovanja, što je najveći udio u arapskim zemljama. Mladi ljudi sve više preispituju društvenu situaciju. Kako je moguće da vladajuća dinastija predstavlja islam ako žive u raskošnim palačama, a navedeno je u hadisima²¹ kako Muhamed govori o poniznosti i jednakosti te o umjerenosti. Licemjerno je da imami osuđuju bilo kakvo prikazivanje čovjeka, a slike vladara su sveprisutne. Osuđuje se miješanje među spolovima, a dopušteno je na sveučilištu ili u inozemstvu. Nekoć homogeno saudijsko društvo je zbog mnogih navedenih podjela postalo heterogeno, a najveći problem bi mogao biti upravo nezadovoljstvo mladih koje postaje sve više očito. Nepismenost nikad nije bila sramota u Saudijskoj Arabiji. Čak je sam prorok Muhamed bio nepismen. Do 1960-ih nije bilo obrazovnog sustava pa je tako i danas normalno da su uspješni poslovni ljudi djeca

²⁰ Haljina koju žene nose u islamskim zemljama, najčešće crne boje

²¹ Zbirke govora i izreka proroka Muhameda

nepismenih roditelja. Od tada je Saudijska Arabija potrošila stotine milijardi dolara na obrazovanje, više nego SAD, a rezultati su poražavajući. Domaći su učitelji obično s najnižim prosjekom ocjena s fakulteta jer svi oni koji su stručniji odlaze u inozemstvo. To objašnjava zašto je polovica profesora iz visokih škola uvezena iz drugih muslimanskih država, dok žene ne mogu podučavati mušku djecu (House, 2012). U državi gdje je 60 % populacije ispod 20 godina, rezultat je ogroman broj mladih ljudi koji nisu kvalificirani za poslove koje traže. S druge strane, dobro obrazovanim ženama nije se dopušteno zapošljavati na nekim određenim poslovima. Prema podacima CIA-e (2017.) broj Saudijaca koji su zaposleni iznosi 3,1 milijun u državi od 34 milijuna stanovnika. Broj strane radne snage tri puta je veći i iznosi 10,7 milijuna. Nezaposlenost među mladima od 15 do 24 godina iznosi 24,2 %, za žene je 46,3 %, za muškarce 17,4 %. Službeno je nezaposlenost 6 %.

Borba za prevlast može uzrokovati slom saudijske države. Jedan od primjera je borba za tron 1960-ih koja je umalo dovela do građanskog rata. Kralj Saud je 1963., ne želeći prepustiti vlast, okružio svoju palaču kraljevskom stražom. Princ Sultan je zatim stavio vojsku na uzbunu. Princ Abdullah, kao zapovjednik Nacionalne garde, pozvao je svoju vojsku. Sve je na kraju riješeno posredstvom uleme koji su presudili da je Faisal novi kralj. Imajući na umu da se takvo što može ponoviti, kralj Abdullah je 2007. osnovao „Vijeće savezništva“ koje bi bilo formalni proces odabira novog monarha. Članovi Vijeća su preostali živeći sinovi Abdul Aziza i najstariji sin onog člana Vijeća koji je preminuo. Svaka grana ima svog predstavnika i danas ih ima 34. Teoretski, svi u vijeću imaju jednaka prava pri odabiru nasljednika. Kreirajući takav sustav, u kojem je jedan čovjek jedan glas, kralj Abdullah je htio smanjiti moć braće Sudairi, grupu starijih prinčeva koji drže ključne pozicije u vladi: ministar obrane, ministar unutarnjih poslova, guverner Rijada u zadnjih 50 godina (House, 2012).

8.2 Razlozi opstanka saudijskog režima

Saudijska Arabija je apsolutna monarhija u kojoj su sve važne pozicije u državi kontrolirane od strane prinčeva iz kraljevske obitelji. Kralj imenuje religiozne vođe, sve suce i 150 članova parlamenta koji *de facto* ne radi. Njegovi rođaci kontroliraju i medije. Nema društvenih organizacija koje su usmjerene na aktivizam, a ropstvo je zabranjeno tek 1962. godine. Kraljevska obitelj kontrolira bogatstvo nafte koje se koristi dijelom za subvencije stanovništva, a dijelom za bogaćenje obitelji. Međutim, kako je kraljevska obitelj eksponencijalno rasla i kako je vrijeme prolazilo te pristizale informacije iz vanjskog svijeta,

tako je i slabila moć kraljevske obitelji. No, pravo je pitanje kako je kraljevska obitelj koja broji oko 7.000 članova uspjela održati apsolutnu moć pod pritiscima i promjenama iz vanjskog svijeta. Jedan od odgovora je vještina obitelji koja se sastoji u stalnom prilagođavanju obiteljske strategije, a to je „podijeli pa vladaj“. Najprije je krenulo s manipulacijom pustinjskih plemena. Takva se strategija održala do današnjih dana kada se manipulira društvenim grupama i stranim saveznicima. Tu je i pametna upotreba novca, nekad je to bila prijenosna škrinja s novcem, a danas su to sredstva od nafte za kupnju odanosti ili podložnosti. Treće, tu je i uloga religije koja propovijeda poslušnost Alahu, a posredno obitelji Al Sa'ud koja nije samo privremena vladajuća dinastija nego i Alahov instrument na Zemlji. Kao posljednje, tu je i „pospanost“ saudijskog društva. Saudijsko je društvo pretežito pasivno, indoktrinirano od rođenja poslušnošću prema Bogu i vladaru i s običajima konformizma, takvim da samo rijetki Saudijski iskaču iz tog okvira (House, 2012).

Kako bi udovoljio modernistima i Zapadu, kralj Abdullah je 2005. započeo reforme. Godine 2011. dozvolio je ženama da budu članovi *Majlis Ash Shure*²², a 2015. su dobile pravo glasa, iako samo na općinskim izborima. Kralj Abdullah je poslao i više od 100.000 studenata na školovanje na strana sveučilišta, od čega polovicu u SAD. Osnovao je i KAUST (*King Abdullah University of Science and Technology*) gdje su bili i muški i ženski studenti, a kritičare je poslao u zatvor ili su izgubili posao. Međutim, i dalje je ostala vjerska policija koja je bila zadužena za moral na ulici. Sudeći po svemu, režim se ponekad dodvorava i daje ustupke konzervativcima, a nekad modernistima, kako bi se održao balans, ali najvažnije je da se održi obitelj Al Sa'ud. Dakako, drugi razlog dugogodišnjeg opstanka obitelji Al Sa'ud, odnosno saudijskog režima je novac. Abdul Aziz je to još davno shvatio, čak i kada je imao malo novca. Redovito je hranio i odijevao potrebite. Kupovanje lojalnosti ne smatra se nečim zabranjenim jer u Saudijskoj Arabiji ionako nema neovisnih političara. Saudijska Arabija je država u kojoj stanovništvo ne plaća porez, ali zato dobiva loše usluge zdravstvene skrbi i obrazovanja. Najmanje 80 % prihoda u saudijsku riznicu dolazi od nafte. Sav prihod, bilo od nafte ili od investiranja u stranim državama odlazi u Rijad, odnosno kraljevskoj obitelji. Nikakvi računi nisu dostupni javnosti, bilo da se radi o prihodima ili troškovima. Javnost nema pravo glasa u formiranju državnog proračuna. *Majlis Ash Shura* koju imenuje kralj i koja predstavlja narod nema prava u formiranju proračuna. Ono što kraljevska obitelj namjeni sebi je tajna. Ne iznenađuje da se Saudijski bune da više novca treba izdvojiti za javne usluge i da se novac treba transparentno trošiti, jer pripada narodu, a ne kraljevskoj

²² Zakonodavno-savjetodavno tijelo u Saudijskoj Arabiji

obitelji. Treći razlog opstanka režima je korištenje religije za podčinjavanje naroda. Za mnoge Saudijske kraljevske obitelji nije samo vladajuća obitelj već uzor islamske zajednice. Kako bi našli sličnu analogiju na Zapadu, možemo to usporediti s vladarima Svetog Rimskog Carstva koje je blagoslovio papa, osim što je u Saudijskoj Arabiji monarh ujedno vladar i „Čuvar Dvije Svete Džamije“. Muslimani moraju biti podložni Allahu, proroku i vladaru, osim ako vladar direktno krši Allahove zapovijedi. Tek nakon što se obitelj Al Sa'ud osjetila napadnutom 2003. godine, režim se odlučio obračunati s domaćim teroristima i fundamentalistima. Oni koji propovijedaju radikalni i puritanski islam bili su uvelike ušutkani u ime antiterorizma. Gotovo 2.000 voditelja džamija bilo je otpušteno nakon terorističkih napada 2003. godine. Nadalje, bilo kakve poruke bez odobrenja države više se ne mogu čuti u džamijama. Službe petkom u džamijama koje se dotiču džihada i politike moraju biti odobreni od strane Ministarstva islamskih poslova. Obavještajne službe nadziru džamije i škole. Još jedan od faktora koji doprinosi uspješnoj vladavini Al Sa'uda je mentalitet Saudijsaca. Pasivnost i konformizam odlike su Saudijsaca. Dok Zapadnjaci vole individualizam, većina Saudijsaca iz straha ne želi biti drugačija (House, 2012).

9. Rasprava

„Prijelaz iz ambicije neke države ili saveza na ostvarivanje geopolitičkih ciljeva nekada je bio određen političkom odlukom o uporabi vojne sile. Informacijsko-obavještajna sredstva i „meka sila“ (mediji) odraz su nove protežnosti sučeljavanja u 21. st“ (Lošo, 2016, 120). Kao dio svoje geopolitičke strategije, Saudijska Arabija koristi meku silu. Mediji su za Saudijsku Arabiju samo jedan dio „meka sile“. Izvoz svoje puritanske verzije islama, odnosno vehabizma, a posredno i svojeg utjecaja, Saudijska Arabija vrši preko humanitarnih organizacija koje je osnovala u tu svrhu. Saudijska Arabija je od 1980-ih poticala mnoge muslimane na sudjelovanje u ratovima u Afganistanu, Bosni i Hercegovini, te središnjoj Aziji. Imala je i svoj udjel u stvaranju Islamske države. Međutim, bez pravih obavještajnih informacija teško je procijeniti kakva je veza saudijske države i islamističkog terorizma u ovom trenutku.

Saudijsku Arabiju možemo kategorizirati kao jednog od vodećih, pozitivno neuravnoteženih konzumenata nafte i prirodnog plina, dakle, značajno većeg proizvođača i isporučitelja nego potrošača tih energenata. Prema Billegeu (2018.), Saudijska Arabija predstavlja energetske i ekonomskog diva, ali ju ne možemo svrstati u geostratešku velesilu, međutim, posjeduje sve elemente regionalne sile. Energetski je također pozitivno

neuravnotežena jer joj proizvodnja plina, a posebno nafte, značajno nadmašuje potrošnju, pa već tradicionalno predstavlja vodećeg svjetskog isporučitelja ovih energenata. Kako joj ostale gospodarske grane nisu toliko razvijene, vrijednost prometa spomenutim energentima joj je relativno visoka u odnosu na ukupni promet u državi, pa također pokazuje visoku osjetljivost na njihove cijene. To ju svrstava u kategoriju energetske i ekonomske velesile te strateške regionalne sile (Billege, 2018). Činjenica je da Saudijska Arabija već ima status strateške regionalne sile, no ne smije se zaboraviti kako je još 1973. manipulirala cijenama nafte i uspješno se nadmetala sa Sjedinjenim Američkim Državama. Već tada je saudijski utjecaj prelazio regionalne okvire i postajao globalni. Može se reći da je i danas Saudijska Arabija sposobna globalno projicirati svoj utjecaj, ali ne više u Sjedinjenim Državama nego u južnoj i istočnoj Aziji. Do 2030. 80% kineske nafte doći će s Bliskog istoka, a 90% u slučaju Indije. Japan i Južna Koreja ostaju 100% ovisni o uvozu nafte (Kaplan, 2014). Međutim, nije vjerojatno da će u budućnosti Saudijska Arabija ucjenjivati navedene države s obzirom da one nemaju interes na Bliskom istoku, barem ne u onoj mjeri u kojoj to ima SAD.

SAD više ne ovisi o nafti s Bliskog istoka zahvaljujući domaćoj proizvodnji nafte iz škriļjevca. „Temeljni strateški cilj SAD-a od sada je politička kontrola resursa. Cilj više nije otimanje resursa, već kontrola nad ovisnom južnom i istočnom Azijom koje većinu svoje nafte uvoze s Bliskog istoka“ (Todd 2004 prema Sućeska, 2009, 119). Vjerojatno će SAD još vrlo dugo ostati ključan akter na Bliskom istoku bez obzira na sve veći utjecaj Rusije. Za kreiranje geopolitičkog poretka, SAD će koristiti svoje najvjernije saveznike, Izrael i Saudijsku Arabiju. S druge strane, Islamska Republika Iran država je koja od svog osnutka konstantno koči saudijsku i američku strategiju. Iran je proširio svoj utjecaj na prostor tzv. šijitskog polumjeseca kojeg čine Irak, Sirija i Libanon. Saudijska Arabija i Iran sudjeluju u posredničkim ratovima na Bliskom istoku, no bilo kakav izravni sukob između njih nije vjerojatan. Bez obzira što je Iran vojno jači i što je Saudijska Arabija oslabljena ratom u Jemenu, Iran neće napasti Saudijsku Arabiju jer bi to u rat sasvim sigurno uvuklo SAD.

Status quo Saudijske Arabije po pitanju unutarnje politike i dalje će biti prisutan još dugi niz godina. Značajne promjene mogu se dogoditi jedino u slučaju masovnog okupljanja ljudi, što nije izgledno zbog već spomenute pasivnosti. Mohammed bin Salman obećao je liberalizirati saudijsko društvo. Problem je što, prema ustaljenoj praksi, Saudijski nakon toga mogu očekivati nove restrikcije. Bilo kakve promjene u Saudijskoj Arabiji su „kozmetičke“

prirode. Ženama je od lipnja 2018. dopušteno voziti, smanjen je djelokrug vjerskoj policiji, a u opticaj su puštene i turističke vize za mnoge države. Kratkoročno je ovo dobar pokazatelj, ali dugoročno gledano može opet doći do ukidanja ovih povlastica ako se kraljevska obitelj na bilo koji način osjeti ugroženom. Međutim, da i dođe do veće liberalizacije i uvođenja demokracije u Saudijsku Arabiju, to ne znači da je to najbolje rješenje. Stav da je demokratski sustav najbolji oblik vladavine je zapadnjački način razmišljanja naročito kada uzmemo u obzira da demokracija na Bliskom istoku nikad nije polučila dobre rezultate. Do sad su se na Bliskom istoku uglavnom izmjenjivale monarhije, socijalističke diktature i teokracije.

10. Zaključak

Saudijska Arabija uživa veliki ugled među muslimanima. Međutim, zbog svoje strategije širenja vehabizma na globalnoj razini, često i kod samih muslimana nailazi na kritike jer je upravo vehabizam ideologija mnogih terorističkih grupacija. Današnja saudijska geopolitička strategija fokus stavlja na Bliski istok i Iran. Saudijska Arabija strateška je sila u regionalnim okvirima s potencijalom da postane globalna sila. Da bi to uspjela mora promijeniti dosadašnju strategiju.

Hipoteza 1: Vehabizam je sekta unutar sunitskog islama koja je državotvorna ideologija Saudijske Arabije, ali i geopolitička strategija za širenje saudijskog utjecaja u svijetu. U modernoj saudijskoj državi simbioza između vjerskih autoriteta i kraljevske obitelji je očigledna budući da ne mogu opstati jedni bez drugih. Vehabijski klerici odobrit će svaki politički potez kraljevske obitelji dok god imaju stabilan dotok novca. Vehabijska potpora osigurava legitimitet kraljevske obitelji u narodu. Zauzvrat, saudijski režim kao dio svoje geopolitičke strategije koristi međunarodne organizacije kako bi propagirao vehabizam. Širenje vehabizma odlično je poslužilo režimu za širenje svojeg političkog utjecaja. Svjetska muslimanska liga, Svjetski zbor muslimanske mladeži i Međunarodna islamska organizacija za pomoć čine glavninu organizacija koje šire saudijski utjecaj u svijetu. Prema tome, može se reći da je prva hipoteza potvrđena. Vehabizam je ujedno državotvorna ideologija Saudijske Arabije i geopolitička strategija za širenje saudijskog utjecaja u svijetu.

Hipoteza 2: Saudijska je Arabija globalni igrač primarno zbog svoje ekonomske moći proizašle iz velikih rezervi nafte. Utjecaj koji Saudijska Arabija ima na međunarodnoj sceni nikako ne bi bio moguć bez nafte koja je temelj financijske moći. Unatoč tome što Saudijska Arabija još i dan danas nema diversificiranu ekonomiju, sve dok postoji stabilan prihod od

nafte ona će uspješno projicirati svoju moć u međunarodnim odnosima. Saudijska je Arabija *swing* proizvođač jer smanjenjem i povećanjem proizvodnje nafte može regulirati cijenu nafte na svjetskom tržištu. Usprkos tome, ona naftu više ne može upotrijebiti kao geostrateško oružje protiv SAD-a. SAD je dobivanjem nafte iz škriljevaca postao samodostatan što se tiče nafte. Nafta koja dolazi iz Saudijske Arabije bitnija je za Aziju. Kina, Indija, Japan i Južna Koreja postali su u zadnjem desetljeću primarni kupci saudijske nafte. Budući da se 60 % saudijske nafte izvozi u južnu i istočnu Aziju, možemo potvrditi drugu hipotezu i reći da je Saudijska Arabija i dalje globalni igrač zbog svojih zaliha nafte.

Hipoteza 3: Rivalitet između Saudijske Arabije i Irana te međusobna borba za dominacijom na Bliskom istoku proizlazi iz ideoloških razlika, a ne iz geopolitičkog interesa. Utjecaj Saudijske Arabije sve je nesigurniji na Bliskom istoku poglavito zbog regionalnog diva Irana koji šireći svoju moć smanjuje moć Saudijske Arabije. Mnogi su uvjereni da Iranci planiraju okupirati dva najvažnija islamska mjesta, proglasiti šijitsku državu u naftom bogatoj Istočnoj provinciji, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Bahreinu i Iraku gdje su šijiti većina. Iran ima dominantan utjecaj u Iraku, Siriji i Libanonu i s Hamasom u Gazi. Rastući utjecaj diljem regije ohrabruje šijite u zaljevskim državama i Saudijskoj Arabiji da budu pouzdaniji i da agitiraju protiv sunitskih vladara. U Jemenu, Iran aktivno podupire terorističke grupe koje su usmjerene protiv Al Sa'uda. Na prvi pogled izgleda da je na Bliskom istoku posrijedi sunitsko – šijitski sukob čiji su glavni akteri Saudijska Arabija i Iran. Međutim, sunitsko-šijitski sukob na Bliskom istoku samo je jedan dio ideološkog sukoba Saudijske Arabije i Irana. Nadalje, ideološki sukob možemo svrstati kao opravdanje za geopolitički sukob. Rivalitet između Saudijske Arabije i Irana puno više proizlazi iz suvremenih geopolitičkih interesa obje države nego iz višestoljetne netrpeljivosti sunita i šijita. Uzimajući obzir navedeni zaključak treća je hipoteza odbačena.

Hipoteza 4: Saudijsko je kraljevstvo ključan američki saveznik u širenju stabilnosti i reda na Bliskom istoku. Danas možemo govoriti o preklapanju interesa na Bliskom istoku. Saudijci i Amerikanci dijele zajedničkog protivnika, a to je Iran. Interes obje države je obuzdavanje iranskog utjecaja u regiji. Kada govorimo o stabilnosti regije MENA, ne možemo reći da je Saudijska Arabija isključivo faktor stabilnosti. Tijekom Arapskog proljeća, Saudijska Arabija zalagala se za svrgavanje Moamara Gadafija u Libiji, kao i Amerikanci. U Siriji je financijski poduprla bilo kojeg aktera koji je htio svrgnuti Bashara al-Assada. U Iraku su Saudijci narušili sigurnosnu situaciju stvarivši Islamsku državu koja

sudjeluje i u sirijskom građanskom ratu. S druge strane, Saudijski su poduprli pojedine režime jer bi se njihovim svrgavanjem dao primjer onima koji žele svrgnuti obitelj Al Sa'ud. Primjer režima koje su Saudijski svojim intervencijama očuvali je Egipat pod vodstvom vojne diktature generala Abdel Fattah al-Sisija odnosno Bahrein pod vladarskom obitelji Al Khalifa. S obzirom na ove činjenice, četvrta je hipoteza samo djelomično potvrđena. Saudijska Arabija je uz Izrael ključan američki saveznik, ali ne možemo reći da je ona isključivo faktor reda i stabilnosti.

Hipoteza 5: Saudijska Arabija, zbog svojeg arhaičnog državnog uređenja, nema veliku perspektivu u budućnosti i ukoliko ne dođe do liberalizacije društva vrlo je vjerojatno da će propasti. Vodstvo saudijske države izabralo je opciju *statusa quo* što znači da će slijediti ustaljene prakse vladavine kao i do sada. Režim će i dalje koristiti vjerske autoriteta za potvrdu svojeg legitimiteta. Davat će određene ustupke narodu kako bi umirio nezadovoljstvo, ali u slučaju da se režim na bilo koji način osjeti ugroženim, iste ustupke vrlo lako može povući i uvesti represiju. Mišljenje da je liberalizacija društva i dovođenje demokracije najbolje rješenje je zapadnjačko razmišljanje i na Bliskom istoku ne uspijeva. Ono društveno uređenje koje je dobro za Zapad ne znači nužno da je dobro za ostale dijelove svijeta, a pogotovo ne tamo gdje je duboko ukorijenjena islamska tradicija. Prema islamskom učenju, vlast i svi zakoni dolaze od Boga, a ne od naroda. Saudijska Arabija će opstati u ovakvom obliku u kakvom je danas sve dok je ekonomski koliko-toliko stabilna i dok nema izravne vanjske sigurnosne ugroze koja bi narušila politički suverenitet i teritorijalni integritet. Navedena hipoteza je odbačena.

Saudijska Arabija ne smije podupirati terorizam, treba diversificirati ekonomiju kako ne bi ovisila samo o prihodima od nafte. Potrebno je liberalizirati saudijsko društvo. To možda neće biti dobro za saudijski režim i obitelj Al Sa'ud, ali će biti dobro za stanovništvo. Liberalizacija i transparentnost društva privući će strane investicije, stvoriti preduvjete za turizam, a to je upravo i cilj sveobuhvatnih reformi saudijskog gospodarstva pod nazivom „Saudijska Vizija 2030“. Provedbom društvenih i gospodarskih reformi Saudijska Arabija neće samo osigurati dugoročni gospodarski prosperitet, nego će ojačati i svoju međunarodnu poziciju.

Literatura

1. Billege, I. 2018: „Utjecaj nafte i plina na unutardržavne i međudržavne odnose“, *Nafta i Plin*, 38 (154).
2. Dekanić, I., 2011: *Geopolitika energije, Uloga energije u suvremenom globaliziranom gospodarstvu*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb.
3. Flynn, M., T., Ledeen, M., 2017: *The Field of Fight, How to Win the Global War Against Radical Islam and Its Allies*, St. Martin's Griffin, New York.
4. Furtig, H., 2002: *Iran's Rivalry with Saudi Arabia between the Gulf Wars*, Ithaca Press, London.
5. Gold, D., 2003: *Hatred's Kingdom, How Saudi Arabia Supports the New Global Terrorism*, Regnery Publishing, New Jersey.
6. Halliday, F., 1979: *Iran: Dictatorship and Development*, Harmondsworth, Penguin.
7. House, K. E., 2012: *On Saudi Arabia*, Vintage Books, a division of Random House, Inc., New York.
8. Kjellén, R., 1899: Studier över Sveriges politiska gränser, *Ymer* 9, 283–332 24.
9. Klemenčić, M., 1995: Suvremena politička geografija i geopolitika, *Hrvatski geografski glasnik*, 57(1) 135-145.
10. Lošo, D., D., 2016: *Hrvatska geopolitička strategija u 21. stoljeću ili „Hrvatsko njihalo“*, Naklada Benedikta, Velika Gorica, 2016.

11. Lozančić, M., Fuerst-Bjeliš, B. 2017: „Strategijska geografija. Odnos geografskoga prostora i nacionalne snage (moći)“, *Društvena istraživanja*, 26 (2), 269-289.
12. Mabon, S., 2018: *Saudi Arabia and Iran, Power and Rivalry in the Middle East*, I.B. Tauris & Co. Ltd, London, New York.
13. Mackinder, H.J., 1904: The Geographical Pivot of History, *The Geographical Journal*, 170(4), 298–321.
14. Mansfield, P., 2013: *A History of the Middle East*, Penguin Books, London.
15. Matthiesen, T., 2010: Hizballah al-Hijaz: A history of the most radical Saudi Shi'a opposition group, *Middle East Journal*, 64 (2), 194.
16. Riedel, B., 2018: *Kings and Presidents, Saudi Arabia and the United States since FDR*, Brookings Institution Press, Washington, D.C.
17. Pavić, R. 1971: „Politička geografija i geopolitika - razvoj i suvremeno značenje“, *Hrvatski geografski glasnik*, 33-34 (1), 196-208.
18. Schwartz, S., 2002: *The Two Faces of Islam: The House of Sa'ud from Tradition to Terror*, Random House, New York
19. Simmons, M. R., 2005: *Twilight in the Desert: The Coming Saudi Oil Shock and the World Economy: The Coming Saudi Oil Shock and the World Economy*, John Wiley & Sons Inc., Hoboken, New Jersey
20. Sućeska, A. 2008: Geopolitika 21. stoljeća: Promjena svjetskog poretka i militariziranje svijeta, *Polemos*, 11 (21), str. 115-133.
21. Tuđman, M., 2017: *Druga strana Rubikona, Politička strategija Alije Izetbegovića*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

22. *Wahabbism* (2018), Charles River Editors.
23. Ward, T., 2018: *The Wahhabi Code, How the Saudis Spread Extremism Globally*, Arcade Publishing, New York

Izvori

1. Alekseev, V., 2014: "Shiite arc" - the new reality in the Middle East?, http://eng.iran.ru/news/analytics/45/Shiite_arc_the_new_reality_in_the_Middle_East (22.01.2020.)
2. Bellini, E., 2019: Renewables & geopolitics: Saudi Arabia, <https://www.pv-magazine.com/2019/03/27/renewables-geopolitics-saudi-arabia/> (28.01.2020.)
3. Bradshaw, M., Connolly, R., Van de Graaf, T., 2019: Preparing for the new oil order? Saudi Arabia and Russia, *Energy Strategy Reviews* 26, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211467X19300677> (28.01.2020.)
4. British Petroleum, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf> (28.01.2020.)
5. Byman, D., L., 2018: Why engage in proxy war? A state's perspective, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/05/21/why-engage-in-proxy-war-a-states-perspective/>, (22.01.2020.)
6. Chughtai, A., Gadzo, M. 2019: Saudi Arabia: The world's largest arms importer from 2014-2018, <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2019/05/saudi-arabia-world-largest-arms-importer-2014-2018-190512140945972.html> (22.01.2020.)
7. FRED economic data, Crude Oil Production for Saudi Arabia,

- <https://fred.stlouisfed.org/series/SAUNGDPMOMBD> (22.01.2020.)
8. Jaffer, K., 2019: Iran's 'axis of resistance' MAPPED: How Middle East is creating Cold War 2,
<https://www.express.co.uk/news/world/1161053/iran-news-axis-resistance-mapped-cold-war-2-donald-trump-hassan-rouhani-spt> (28.01.2020.)
 9. Lebanon's Prime Minister Forcibly and Suddenly Resigns,
<https://mallanra.github.io/newsee/mainarticle.html> (28.01.2020.)
 10. Maps Bahrain,
<https://hr.maps-bahrain.com/otok-bahrein-karti> (28.01.2020.)
 11. MENA Region Countries,
https://www.researchgate.net/figure/MENA-Region-Countries_fig1_316156532
(22.01.2020.)
 12. Moores, B., 2019: Tensions between Saudi Arabia and Qatar drive defence export growth,
<https://ihsmarkit.com/research-analysis/saudi-arabia-qatar-tensions-drive-defence-export-growth.html> (22.01.2020.)
 13. Index mundi, Saudi Arabia Crude Oil Production by Year,
<https://www.indexmundi.com/energy/?country=sa&product=oil&graph=production>
(22.01.2020.)
 14. Inflationdata.com,
<https://inflationdata.com/articles/inflation-adjusted-prices/historical-crude-oil-prices-table/> (28.01.2020.)
 15. Internet World Stats,
<https://www.internetworldstats.com/stats5.htm>, (28.01.2020.)
 16. Kaplan, R., D., 2014: The Geopolitics of Energy,

<https://www.forbes.com/sites/stratfor/2014/04/04/the-geopolitics-of-energy/#596678273b39>, (28.01.2020.)

17. Oil and gas people,

<https://www.oilandgaspeople.com/news/8106/egyptians-blast-sisi-for-selling-egypt-islands-in-exchange-for-saudi-money/> (28.01.2020.)

18. Pleše, M., 2020: Analiza: Kako brutalnosti saudijske kraljevine pridonose mnoge zemlje svijeta. Jedna od njih je i Hrvatska,

<https://www.telegram.hr/politika-kriminal/analiza-kako-brutalnosti-saudijske-kraljevine-pridonose-mnoge-zemlje-svijeta-ukljucujuci-i-hrvatsku/>
(25.01.2020.)

19. Saudi Vision 2030,

https://vision2030.gov.sa/sites/default/files/report/Saudi_Vision2030_EN_2017.pdf (22.01.2020.)

20. Softić, O., 2014: Zašto se velika Saudijska boji malog Katara,

<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/zasto-se-velika-saudijska-boji-malog-katara>
(17.11.2019.)

21. Svjetska banka,

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=SAU>,
(22.01.2020.)

22. The Saudi Arabia Tourism Guide,

<https://www.saudiarabiatourismguide.com/interactive-map/> (27.12.2019.)

Popis slika:

Sl. 1. Širenje vehabizma na prostoru arapskog poluotoka u 18. i 19. st.....	6
Sl. 2. Shema veze najvažnijih obilježja vehabizma.....	7
Sl. 3. Države najveći uvoznici oružja 2017. i 2018. godine.....	10
Sl. 4. BDP Saudijske Arabije od 1990. do 2018. godine.....	16
Sl. 5. Dnevna proizvodnja nafte u Saudijskoj Arabiji od 1980. do 2020.....	18
Sl. 6. Kretanje cijene nafte na svjetskom tržištu.....	19
Sl. 7. Prostor utjecaja Saudijske Arabije i Irana na Bliskom istoku.....	25
Sl. 8. Položaj Bahreina u odnosu na susjedne države.....	28
Sl. 9. Regija Bliskog istoka i Sjeverne Afrike (MENA).....	30
Sl. 10. Šijitski polumjesec.....	31
Sl. 11. Saudijski uvoz oružja od SAD-a od 2014. do 2018. godine.....	38
Sl. 12. Bliski istok sa Saudijskom Arabijom u središtu.....	39
Sl. 13. Otoci Tiran i Sanafir.....	43

Popis tablica:

Tab. 1. Broj internet i <i>Facebook</i> korisnika na Bliskom istoku 2019. godine.....	46
---	----